

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Nathalie Medina

Anonyma vittnen
– Till skada eller nytta för det svenska
rättssystemet?

Examensarbete
30 högskolepoäng

Helén Örnemark Hansen

Processrätt

VT09

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställning	7
1.2 Avgränsning	8
1.3 Metod och material	9
1.4 Disposition	9
2 REGLERINGEN GÄLLANDE VITNESMÅL	10
2.1 Den allmänna vittnesplikten	10
2.2 Vittnesmålets innehåll	11
2.3 Sanktioner vid uteblivet vittnesförhör	12
3 VITNESKYDD	13
3.1 Straffbestämmelser om hot och våld mot vittnen	13
3.2 Sekretess	13
3.3 Kvarskrivning	14
3.4 Fingerade personuppgifter och sekretessmarkering	14
3.5 Lag om kvalificerade skyddsidentiteter	16
4 PRINCIPER FÖR BEVISNING	18
4.1 Fri bevisföring	18
4.2 Offentlighets-, muntlighets-, omedelbarhets- och koncentrationsprincipen	19
5 RÄTTSORDNINGAR SOM TILLÅTER ANONYMA VITTNEN	20
5.1 Danmark	20

5.2	Norge	21
5.3	Nederländerna	21
6	EUROPAKONVENTIONEN	23
6.1	Artikel 6 EKMR	23
6.2	Praxis från Europadomstolen	25
6.2.1	Kostovski mot Nederländerna (Dom 20.11.1989)	25
6.2.2	Doorson mot Nederländerna (dom 26.3.1996)	26
6.2.3	Van Mechelen m. fl. mot Nederländerna (dom 23.4.1997)	27
7	SVENSK PRAXIS RÖRANDE ANONYMA VITTNEN	29
7.1	Mordbrandsfallet NJA 1998 s. 204	29
7.2	Tidaholmfallet RH 2001:71	30
8	UTREDNINGAR GÄLLANDE ANONYMITETSSKYDD FÖR VITTNEN	32
8.1	Nationella utredningar	32
8.1.1	KRIPUT-gruppen och Vårdkommissionen	32
8.1.2	Prop. 1993/94:143	32
8.1.3	SOU 1998:40	33
8.1.4	Motion 2008/09:ju363	34
8.2	Utredningar om vittnesskydd på EU-nivå	34
8.2.1	Europarådets ministerkommitté: en rekommendation NO, R (97) 13 om hot mot vittnen och den tilltalades försvar	34
8.2.2	Kommissionens arbetsdokument 13.11.2007	35
9	FÖRDELAR OCH NACKDELAR MED ANONYMA VITTNEN	37
9.1	Fördelarna	37
9.2	Nackdelarna	39
10	INTERVJUER MED PRAKTIKER ANGÅENDE ETT INFÖRANDE AV ANONYMA VITTNEN	42
11	ANALYS	45
11.1	Är vittnesskyddet tillräcklig?	45
11.2	Finns det ett behov av att införa ett anonymitetsskydd i Sverige?	47
11.3	Är det möjligt att tillämpa en rättvis rättegång trots att anonym bevisning beviljas?	51

12 BILAGA A	54
12.1 Intervjufrågor till brottmålsadvokat Y	54
13 BILAGA B	55
13.1 Intervjufrågor till domare X	55
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	56
14 RÄTTSFALLFÖRTECKNING	59

Summary

In Sweden it is a witness duty to testify and that involves the witness exposing his or hers identity. In Swedish courts it is a civil obligation to testify and there are sanctions available towards a witness that refuses to testify. Assault in a criminal matter has increased in the last years, which have resulted in witnesses that are afraid to testify because they might think the suspects will assault them. Most of the witnesses today feel afraid to testify, for example against a well known criminal organization, and the consequences of the fear results in witnesses that refrains from leaving the required testimony, which is a problem for the legal society.

It has, in the wake of the increased problems, been debated whether or not the Swedish law should approve witnesses that are anonymous. The problem with such legislation, approving the unknown identity of witnesses, is that it might breach towards the accused one's legal security. According to the European Convention concerning the human rights, article 6 gives the accused person a right to a fair trial. Article 6.3(d) of the European Convention gives the accused person a right to examine the witness that testifies against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on his behalf under the same conditions as witnesses against him. The European Court of human rights has however decided that this does not mean that the use of witnesses with an unknown identity is considered prohibited in its entirety. As long as the court uses enough safeguards to protect the legal security, the court has accepted the use of such witnesses. Swedish proceedings code stipulates principles that preserves legal security. Principles such as the principle of publicity, the principle of public access to official documents and the principle of immediacy are all fundamental cornerstones in pursuit of a fair criminal trial and must be respected in a potential use of unknown witnesses. Norway, Denmark and the Netherlands are example of countries that actually have legislated the right for the witness to bear unknown identity, with the respect of the conditions stipulated by the European Court.

The question that is of relevance in this essay is if Sweden has a need to legislate the right for witnesses to be anonymous in a trial and how, if this question is answered in the affirmative, they should proceed with the implementation. The legislator should make a weighing of interests in this matter. The defenses right to fair trial should be balanced with the witnesses need for security and safety. Sweden has chosen to prioritize the defenses legal of security, which is the right to a fair trial and encompasses the right to know the witnesses identity. If Sweden decides to legislate the right to use anonymous witnesses in some circumstances, there would be a question of its effects towards legal of security? Is it still possible to have fair trial despite that the fact that the witness is anonymous? Who should have the right to know the witnesses identity? These questions are important to be answered, the reason for that is to achieve the best legal security as possible

even if we legislate anonymous witnesses in Sweden. The questions will be answered in the essay.

Sammanfattning

I Sverige råder det allmän vittnesplikt vilket bl.a. innefattar att vittnet är skyldig att uppge sin identitet. Att vittna i en huvudförhandling är en medborgerlig skyldighet och det finns sanktionsmöjligheter mot ett vittne som vägrar att uppfylla sin plikt. Många vittnen känner idag en viss rädsla att behöva vittna mot exempelvis ett välkänt kriminellt gäng och väljer därför att inte lämna ett vittnesmål just av den anledningen att de är rädda för att utsättas för hot. Övergrepp i rättssak har ökat de senaste åren vilket i sin tur har resulterat i en rädsla för vittnen att vittna. Det har debatterats huruvida vittnesskyddet i Sverige är tillräckligt, samt om det bör övervägas att införa en reglering angående möjligheten att använda anonyma vittnen. Problemet som uppstår med ett införande av anonyma vittnen är den tilltalades rättsäkerhet som eventuellt kan hotas.

Enligt artikel 6 Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna har den tilltalade rätten till en rättvis rättegång. De krav som Europakonventionen uppställer återfinns i huvudsak i artikel 6.3(d), där det stadgas att en tilltalad ska ha samma möjligheter att höra ett vittne som åklagaren. Följaktligen ska den tilltalade ges möjlighet att ställa frågor till vittnet för att en rättegång ska betraktas som rättvis, det ska föreligga en kontradiktion mellan parterna. Även den svenska rättegångsbalken ställer upp krav på en rättssäker process genom omedelbarhetsprincipen, offentlighetsprincipen och muntlighetsprincipen. Det finns en risk att den tilltalade mister denna rättighet om anonyma vittnen tillämpas. Problemet är då vilket intresse som ska beaktas, att vittnet känner sig tillräckligt skyddad eller den tilltalades rätt till en rättvis rättegång. Samtidigt har Europadomstolen inte helt förkastat anonym bevisning då anonyma vittnen i vissa fall har tillåtits under vissa villkor. Dels måste det föreligga en hotbild, dels får inte den anonyma bevisningen helt eller delvis resultera i en fällande dom. Europadomstolens syn på anonyma vittnen är dock väldigt restriktiv och det ska användas med försiktighet. Norge, Danmark samt Nederländerna är några av de länder som i sin lagstiftning tillåter anonyma vittnen, dock under de villkor som Europadomstolen stipulerat.

Frågan som uppkommer är om det föreligger ett behov att i Sverige införa anonyma vittnen. Det bör i så fall göras en intresseavvägning mellan den tilltalades intressen och vittnets intressen. Sverige har idag valt att prioritera den tilltalades rättsäkerhet framför vittnets behov av trygghet och skydd. Om Sverige skulle införa anonym bevisning såsom våra grannländer, hur skulle det i sådana fall påverka rättsäkerheten? Går det fortfarande att tillämpa en rättvis rättegång trots att anonym bevisning beviljas? För att anonymitet ska beviljas ska det då finnas vissa villkor såsom Europadomstolen har uppställt? Det bör föreligga vissa förutsättningar för att få rätten till att vara anonym, vilka ska dessa vara? vilka aktörer bör få vetskap om vittnets identitet? Dessa frågor är av relevans för att kunna försöka uppnå den bästa rättsäkerheten för den tilltalade trots att rättsäkerheten till viss del kan be-

skäras om anonym bevisning tillåts. De berörda frågorna kommer att besvaras i uppsatsens analysdel.

Förord

Detta examensarbete är ett resultat av 4,5 års studier på juristutbildningen, och det slutliga testet innan jag skickas ut till det verkliga arbetslivet för att praktisera dessa teoretiska kunskaper. Studietiden i Lund har varit fylld med glädje där oberäkneliga, instängda, studietimmar har varvats med sociala tillställningar och nyfunna vänner. Denna tid har varit ytterst lärorik och fått mig att utvecklas som person och till den jurist jag nu examineras till. Efter alla dessa hårt studerande år kan jag med självkänsla säga att jag är redo att arbeta som jurist och att få tillämpa mina juridiska kunskaper.

Jag vill ta detta tillfälle i akt och rikta ett stort tack till min handledare Helén Örnemark Hansen för vägledandet i mitt examensskrivande och för inspirationsrika föreläsningarna och seminarier på juristutbildningen. Jag vill även tacka domaren och brottmålsadvokaten för möjligheten att intervjua dem inom mitt uppsatsämne. Intervjuerna har varit ytterst användbara för att kunna få med praktikers perspektiv på användningen av anonyma vittnen. Deras praktiska och aktuella inblickar har givit min uppsats mer tyngd.

Ett stort tack till min familj som har givit mig stöd och uppmuntran under hela juristutbildningen. Ett fint stöd under min studietid har även min kursare och bästa vän Lina Eklund har varit. Alla våra diskussioner och samtal har bidragit till att våra kunskaper inom juridiken har vidgats.

Slutligen vill jag tacka min underbara sambo David Egonson för allt ovärderligt tålamod, stöd, korrekturläsning samt alla stimulerande juridiska argumentationer vi har haft under vår gemensamma studietid. Alla eventuella fel och brister faller dock självklart på undertecknads axlar.

Nathalie Medina

Lund, Maj 2009.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
EU	Europeiska Unionen
EKMR	Europakonventionen
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
KRIPUT	Arbetsgruppen för kriminalpolisiära utredningsmetoder
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RF	Regeringsformen
RH	Rättsfall från hovrätterna
SOU	Statens offentliga utredningar
SVJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

Rättssäkerheten är en viktig grundpelare i ett demokratiskt samhälle. För att uppnå denna rättssäkerhet krävs det att vi kan lita på våra domstolar och att rättvisa domar avkunnas. Avgöranden är ofta i behov av goda vittnesmål vilket förutsätter att gemene man vågar ställa upp och vittna i en rättegång. Under senare år har rädslan för att vittna ökat. En bidragande faktor till det är den allt grövre organiserade brottslighetens framväxt.¹

Enligt svensk rätt finns idag ingen bestämmelse som tillåter skyddandet av vittnens identitet vid bevisframställandet i brottmålsförfaranden. De senaste åren har övergrepp i rättsak ökat. Denna ökning har lett till massmedialt uppmärksammade fall av övergrepp i rättsak där vittnen och målsäganden hotats på olika sätt. Den mediala uppmärksamheten har i sin tur medfört en ständigt växande debatt gällande behovet och ett eventuellt införande av anonyma vittnen i svensk rätt. Med anonymitet för en målsägande eller ett vittne förstås i detta sammanhang att de uppgifter om dennes person eller andra förhållanden genom vilka han eller hon kan identifieras hålls hemliga för den misstänkte eller tilltalade.²

Användandet av anonyma vittnen har blivit allt vanligare runt om i Europa. Våra grannländer Norge och Danmark har valt att införa anonymitet för vissa vittnen i sin rättsordning och Europadomstolen har till viss del öppnat för användandet av anonyma vittnesmål i sin rättspraxis. Vittnen kan under nuvarande lagstiftning erbjudas skydd i form av exempelvis folkbokföringsåtgärder, besöksförbud och fysiska åtgärder. Frågan som uppkommer är om detta är ett tillräckligt skydd för att vittnena ska kunna känna sig trygga och därmed våga avge vittnesmål. Att tillåta vittnen att uppträda anonymt innebär att utsatta vittnen skyddas på ett ypperligt sätt. Känner ingen till vittnets identitet blir det därmed ytterst svårt att utsätta honom eller henne för några eventuella trakasserier. Samtidigt som förfarandet ger fördelar för vittnet kan det å andra sidan innebära stora inskränkningar för den tilltalades rättssäkerhet då detta kan vålla svårigheter att upprätthålla ett effektivt försvar.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att presentera och analysera de nuvarande svenska vittnesreglerna och det vittnesskydd som finns i Sverige. Vidare ska jag utreda vilka för- och nackdelar som uppstår vid tillämpningen av anonyma vittnen. Syftet är vidare att se över Norges, Danmarks och Nederländernas lagstiftning för att se hur de har lagstiftat angående bruket av anonyma vittnen som bevismedel. Anledningen till att jag valt att skriva om Danmark och Norges lagstiftning är för att de som våra grannländer har en snar-

¹ Motion 2008/09:Ju 363 , s.1.

² SOU 1998:40, s.318.

lik rättshistoria som följaktligen resulterar i en givande jämförelse. En analys av Nederländernas lagstiftning har gjorts av den anledningen att de avgöranden från Europadomstolen som undersöks i uppsatsen har varit från Nederländerna, samtidigt som de har lagstiftat om möjligheten att använda anonyma vittnen. Avsikten är även att belysa Europakonventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, som idag även gäller som svensk lag. Svenska utredningar och betänkanden om anonyma vittnen kommer även att belysas och analyseras. Den övergripande problematiseringen är huruvida det finns ett behov av att lagstifta en användning av anonyma vittnen i Sverige. För att finna svar på denna fråga diskuterar jag den tilltalades, respektive vittnets, skilda intressen och försöker göra en avvägning dem emellan. Jag har även intervjuat en brottmålsadvokat och en domare för att se vad de som praktiker anser om anonyma vittnen. De frågeställningarna som ska utredas är:

1. Hur ser regleringen ut inom detta område i Sverige och i andra länder?
2. Utgör vittnesskyddet i Sverige ett fullgott skydd för utsatta vittnen?
3. Är det möjligt att tillämpa en rättvis rättegång trots att anonym bevisning beviljas?
4. Vilka fördelar och nackdelar uppstår med anonym bevisning?

1.2 Avgränsning

Uppsatsen behandlar i huvudsak Sverige och svensk rätt rörande vittnesreglerna. En stor del av uppsatsen behandlar Europakonventionen som sedan år 1995 gäller såsom svensk rätt. Även praxis från Europadomstolen är av intresse eftersom den påverkar den svenska tolkningen av konventionen. Vidare behandlar uppsatsen de fall då vittnen i en brottmålsrättegång önskar vara anonyma. Förfarandet i tvistemål är inte aktuellt i denna uppsats och kommer därför inte behandlas. Jag har vidare valt att fokusera på att beröra användningen och behovet av anonyma vittnen vid grövre brottslighet och då främst organiserad brottslighet. Detta av den anledningen att rättegångar rörande organiserad brottslighet samt grova våldsbrott är de fall som har störst behov av att få sina vittnen skyddade. Norge och Danmark har exempelvis som förutsättning i sin lagstiftning att anonyma vittnen endast ska användas vid grova våldsbrott. Vidare har jag valt att behandla den nya lagen om kvalificerade skyddsidentiteter eftersom denna lagen är relativt ny samt tillåter en viss anonymitet. Jag har dessutom valt att behandla lagen om kvalificerad skyddsidentitet för att öka förståelsen för hur skyddsidentiteten fungerar. Vidare är uppsatsen begränsad till vittnesförhör under huvudförhandlingen.

1.3 Metod och material

Vid författandet av denna uppsats har jag använt mig av sedvanlig rättsdogmatisk metod då jag studerat lagtext, förarbete, rättsfall och juridisk litteratur. Rättsdogmatiken syftar till att utreda gällande rätt utifrån givna källor. Det är dessa källor som har använts för att besvara de uppställda frågorna. I några avsnitt förekommer det även viss fakta som har inhämtats från artiklar i dagstidningar.

Jag har vidare använt mig av intervjuer för att få fram olika infallsvinklar gällande ett eventuellt införande av anonyma vittnen i Sverige. Domare X samt brottmålsadvokat Y har intervjuats för att få en aktuell inblick av praktiker om vad de anser om anonyma vittnen. Jag ämnar att med intervjuerna utvärdera huruvida de anser att rätts säkerheten effektiviseras eller tar skada av anonym bevisning. Då jag intervjuade brottmålsadvokaten använde jag mig av frågorna i bilaga A som underlag för intervjun. Intervjufrågorna med domaren är de som uppställts i bilaga B. Intervjufrågorna har dels sin grund i SOU 1998:40 om de förslag som föreslås i utredningen, dels i avgöranden från Europadomstolen som rör anonyma vittnen. Intervjuerna resulterade i att vi även kom att diskutera andra frågor som berörde ämnesområdet.

Jag har vid författandet av denna uppsats även använt mig av min egen uppsats, *Anonyma vittnen - fördelar och nackdelar*, som är skriven vårterminen år 2008 och byggt vidare och utvecklat denna uppsats till mitt examensarbete.

1.4 Disposition

Uppsatsen inleds med ett kapitel som behandlar rättegångsbalken och dess reglering av vittnesmål samt en redogörelse för de principer för bevisning som finns i svensk rätt. Därefter presenteras norsk och dansk rätt om anonyma vittnesmål som bevismedel. I detta kapitel presenteras också de nederländska reglerna. I nästföljande kapitel behandlas Europakonventionen och Europadomstolens praxis om anonyma vittnen som bevismedel i brottmålsförfaranden. Därefter redogörs för svenska rättsfall som rör anonym bevisning. Efter det följer en redogörelse för utredningar och betänkanden om anonyma vittnen. Sedan presenteras fördelar och nackdelar med anonyma vittnen samt vad brottmålsadvokaten X och domaren Y anser om anonym bevisning. Uppsatsen avslutas med en analys där jag presenterar mina åsikter gällande fördelarna och nackdelarna med anonyma vittnen samt besvaras de angivna frågeställningarna.

2 Regleringen gällande vittnesmål

I detta kapitel ska jag redogöra för den svenska lagens reglering av vittnesbestämmelserna som finns intagna i 36 kap. RB. Detta kapitel är en följd av den första frågan i frågeställningen. I Sverige finns det idag ingen lagstiftning som tillåter anonyma vittnen. Avsikten med att redogöra för den svenska regleringen om vittnesmål samt det vittnesskydd som finns är för att kunna få en inblick på hur den nuvarande regleringen fungerar och för att kunna göra en jämförelse med de länder som har en lagstiftning som tillåter anonym bevisning.

2.1 Den allmänna vittnesplikten

Det är en allmän medborgerlig skyldighet att vittna i rättegångsmål då reglerna föreskriver en s.k. vittnesplikt enligt 36 kap. 1 § RB. Det är av stor betydelse att vittnen fullföljer denna plikt att lämna information om vad de iakttagit och hört. Det skulle i vissa fall inte vara tänkbart för domstolarna att fullgöra sitt mål att skipa rättvisa om vittnen skulle undandra sig från skyldigheten att avge vittnesmål.³ Regleringarna som berör vittnen återfinns i 36 kap. RB.⁴

Det finns vissa inskränkningar i den allmänna vittnesplikten. Den första kategorin innefattar obehöriga vittnen och är de som är att betrakta som part i det ifrågavarande målet. Dessa personer behöver inte vittna. Med stöd av 36 kap. 3 § RB är nära släktingar till part inte skyldiga att avlägga vittnesmål eftersom det för en släkting kan uppstå en svår motsättning mellan plikten att hålla sig till sanningen och viljan att hjälpa en nära släkting.⁵ I RB stadgas att även de personer som är under 15 år eller en person som lider av en psykisk störning är obehöriga att vittna, dock kan rätten pröva med hänsyn till omständigheterna om denne trots detta får höras som vittne.⁶ I brottmål får inte heller medhjälpare till den aktuella gärningen vittna.⁷

Hålls ett förhör med ett barn under huvudförhandlingen kan detta ske bakom stängda dörrar. Detta aktualiseras i praktiken genom att en polistjänsteman eller vittnespsykolog hör barnet i enrum och avlägger därefter vittnesmål inför rätten om vad som framlagts under förhöret.⁸ Vittnesmålet kan även upptas av ett ljudband och därefter spelas upp under huvudförhandlingen.⁹

³ Heuman, Lars, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, Juridisk tidskrift 1994/95, s. 153.

⁴ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.164.

⁵ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.181.

⁶ SFS 1942:740, *Rättegångsbalken* 36:4.

⁷ SFS 1942:740, *Rättegångsbalken* 36:1.

⁸ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.173.

⁹ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.174.

Vissa personer inom vissa yrkesgrupper t.ex. advokater, läkare, tandläkare är underkastade tystnadsplikt, i enlighet med 36 kap. 5 § RB, vilket begränsar deras möjlighet att höras vittnen.¹⁰ Vittnena är underkastade vittnesplikten men det finns ett frågeförbud gällande omständigheter som rör den fakta som omfattas av tystnadsplikten.¹¹

Det finns ytterligare en begränsning i vittnesplikten som även kallas den partiella begränsningen av vittnesplikten. Denna begränsning återfinns i 36 kap. 6 § RB där det stadgas att ett vittne har rätt att vägra yttra sig angående en omständighet vars avslöjande skulle röja att vittnet eller någon närstående till honom eller henne har förövat brottslig eller vanärande handling.¹² Avslutningsvis reglerar 36 kap. 6 § RB att ett vittne kan vägra utgiva utsaga genom vilken yrkeshemlighet skulle avslöjas.¹³

2.2 Vittnesmålets innehåll

I 36 kap. 10 § RB föreskrivs att ”innan vittnesmål avläggs, ska rätten höra vittnet om hans fullständiga namn och, om det behövs, ålder, yrke och hemvist”.¹⁴ I 36 kap. 16 § RB föreskrivs att vittnena ska lämna sin utsaga muntligt. Skriftliga vittnesberättelser får därigenom som huvudregel inte åberopas.¹⁵ Om ett vittnes utsaga avviker från vad han eller hon tidigare har sagt under förundersökningen får, enligt 36 kap. 16 § 2 st. RB, det skriftliga förhöret förebringas.¹⁶ I huvudregel är vittnesförhören offentliga och sker i parts närvaro. Ett vittne kan inte undgå att vittna av det skälet att personen tycker det är obehagligt att vittna eller riskerar att utsättas för hämndaktioner från den tilltalade.¹⁷ Målet att kunna uppnå en materiellt riktig dom sätts således framför vittnenas personliga intressen.¹⁸ Rätten kan i vissa fall bestämma att part eller åhörare inte får närvara vid förhören till följd av vittnets rädsla eller av annan orsak inte fritt berättar sanningen, detta i överensstämmelse med 36 kap. 18 § RB.¹⁹ Vittnesberättelse som har lämnats i parts frånvaro ska återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Vidare ska parten beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet.²⁰ I situationer där det föreligger en mera uttalad hotbild mot en målsägande eller ett vittne finns möjlighet till mer ingripande skyddsåtgärder. Enligt lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandling kan rätten besluta om säkerhetskontroll av åhörare och de som har kallats till rätten, om det till följd av särskilda omständigheter finns risk för att det i samband med domstolsför-

¹⁰ Fitger, Peter, *Rättegångsbalken 2 del 3*, s.36:18.

¹¹ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.175.

¹² Heuman, Lars, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, Juridisk tidsskrift 1994/95, s. 153.

¹³ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.184.

¹⁴ SFS 1942:740, *Rättegångsbalken* 36:10.

¹⁵ SFS 1942:740, *Rättegångsbalken* 36:16.

¹⁶ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.32.

¹⁷ Heuman, Lars, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, Juridisk tidsskrift 1994/95, s. 153.

¹⁸ Heuman, Lars, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, Juridisk tidsskrift 1994/95, s. 153.

¹⁹ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.187.

²⁰ *Rättegångsbalken* 36:18 st.2.

handling kan komma att förövas brott som innebär allvarlig fara för någons liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom.²¹

För övrigt så får skriftliga vittnesberättelser, enligt 35 kap. 14 § RB, som har upptagits under förundersökningen användas under huvudförhandlingen om det är särskilt föreskrivit, samt om det inte finns någon möjlighet att hålla förhör inför rätten eller med hänsyn till de kostnader som ett förhör skulle medföra.

Huvudregeln om bevisupptagning återfinns i 35 kap. 8 § RB och stadgar att bevis ska upptas vid huvudförhandlingen i enlighet med principen om bevisomedelbarhet.²² Dock finns det undantag till att hålla bevisupptagning utanför huvudförhandlingen och detta föreskrivs i 36 kap. 19 § RB. Regeln stipulerar att förhör med vittne får ske utom huvudförhandlingen om det inte är möjligt för vittnet att inställa sig vid huvudförhandlingen. Detta alternativ kan åberopas då vittnet lider av någon sjukdom och därför inte kan inställa sig vid huvudförhandlingen eller då kostnaden för inbjudandet av vittnet inte står i rimlig proportion till värdet av att vittnet hörs direkt vid huvudförhandlingen.²³

2.3 Sanktioner vid uteblivet vittnesförhör

Den allmänna vittnesplikten inom svensk rätt kan utläsas av 36 kap 7 § RB, som förordnar att vittnen ska vid vite infinna sig till förhandling. Uppfyller vittnet inte sin vittnesplikt genom att utebli trots kallelse ålägges hon eller han vid ytterligare vite att inställa sig eller så förordnas polishämtning enligt 36 kap. 20 § RB.²⁴ Rätten får inte på samma gång döma ut vite och begära polishämtning och skulle polishämtning vara aktuellt bedöms syftet med vitet ha förlorat sin betydelse.²⁵

Uppfyller inte vittnet sin vittnesplikt genom att vägra avgiva vittnesutsaga eller svara på frågor eller att avlägga ed ska rätten förelägga vittnet vid vite att uppfylla sin vittnesplikt. Sker ingen förändring i vittnets inställning till fullgörandet av vittnesplikten kan häktning åläggas. Häktning får dock inte vara längre än tre månader. Vittnet ska då också höras var fjortonde dag om hon eller han står fast vid sin vägran.²⁶ Bestämmelser om vitesföreläggande och häktning gäller inte vittnen under 15 år eller de som lider av psykisk störning detta med stöd av 36 kap. 22 § RB.

²¹ SOU 1998:40, s.278.

²² Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.28.

²³ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.30.

²⁴ A.a.s.189.

²⁵ Ekelöf, *Rättegång 4:e häftet 2005*, s.190.

²⁶ SFS 1942:740, *Rättegångsbalken* 36:21.

3 Vittneskydd

I detta avsnitt ska jag redogöra för det rättsskydd som föreligger för utsatta vittnen. Det har debatterats huruvida det nuvarande vittneskyddet är tillräckligt för utsatta vittnen. Vissa anser att det skydd som erhålls idag är tillräckligt och att ett mer långtgående skydd skulle medföra ett hot för rättssäkerheten. Frågan som uppkommer är huruvida det fordras att erbjuda mer skydd för att vittnesplikten ska kunna skyddas. Detta deskriptiva kapitel kommer att tjäna som grund till diskussionen i analysdelen.

3.1 Straffbestämmelser om hot och våld mot vittnen

Enligt 17 kap. 10 § BrB döms den som hotar eller utövar våld mot vittne för övergrepp i rättssak. Enligt denna regel kan en person som med våld eller hot om våld angriper någon för att han eller hon har gjort en anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller för övrigt vid förhör avgett utsaga hos domstol eller annan myndighet straffas.²⁷ Bestämmelsen är dessutom tillämplig om våldet eller hotet om våld sker för att hindra en person från att göra något av ovan nämnt. Påföljden för övergrepp i rättssak är böter eller fängelse i högst fyra år. För grövre överträdelse är straffet fängelse lägst två år och högst åtta år. Bestämmelsen om övergrepp i rättssak är den enda regel som i första hand reglerar ett övergrepp mot ett vittne. Annars är det resterande och sekundära regleringarna av detta främst det tredje kapitlet i BrB, angående brott mot liv och hälsa, och fjärde kapitlet, om brott mot frihet och fred, som aktualiseras.²⁸

Potentiella vittnen kan även vara utsatta för vissa typer av förföljelse som inte kan definieras som något brott enligt BrB. Skyddet för personer mot denna typ av förföljelser eller trakasserier uppstod år 1988 lagen om besöksförbud (1988:688). Denna lag gör det möjligt att meddela förbud för en person att besöka eller på annat sätt ta kontakt med en annan person eller att följa efter denna person.²⁹

3.2 Sekretess

Enligt 5 kap. 1 § sekretesslagen (1980:100) är förundersökningar i huvudregel sekretessbelagda bl.a. av den orsaken att förundersökningen ska kunna skötas effektivt. I 9 kap. 17 § 1 st. sekretesslagen stadgas att sekretess gäller under förundersökning i brottmål exempelvis för uppgift om en enskilds

²⁷ SOU 1998:40, s.275.

²⁸ A.a.s. 276.

²⁹ SOU 1998:40, s. 276.

personliga eller ekonomiska förhållanden, när det kan antas att den enskilde eller någon till honom närstående lider skada eller men, om uppgiften avslöjas. Föresättningsvis föreskrivs i andra stycket att sekretess dessutom gäller för en anmälan eller utsaga från enskild om det kan antas att fara uppkommer för att någon utsätts för våld eller annat allvarligt men om uppgiften avslöjas. Den misstänkte och dennes försvarare har emellertid enligt 23 kap. 18 § RB rätt att fortlöpande ta del av vad som förekommit vid förundersökningen, om det inte är till men för utredningen. Om åtal väcks har den misstänkte och försvararen rätt att på begäran få en avskrift av förundersökningsprotokollet.³⁰

3.3 Kvarskrivning

Kvarskrivning innebär att en person som av särskilda skäl kan antas utsättas för brott, förföljelser eller allvarliga trakasserier på annat sätt, beviljas att vid flyttning vara folkbokförd på den gamla folkbokföringsorten i enlighet med 16 § folkbokföringslagen (1991:481). Ett vittne under dagens rättsläge kan använda kvarskrivningen som ett adresskydd och i regel får en kvarskrivna person också en sekretessmarkering. Omständigheterna ska i princip motsvara de som gäller för meddelande av besöksförbud enligt lagen (1988:688) om besöksförbud.³¹

Kvarskrivning kan endast ske efter ansökan av den enskilde och får medges i de fall den enskildes behov av skydd inte kan tillgodoses genom besöksförbud eller på annat sätt. Kvarskrivningen får även avse den utsatta personens medflyttande familj. I folkbokföringslagen 17 § stadgas att kvarskrivning får medges för högst tre år i taget och att den ska upphöra när det inte längre finns kvar några giltiga skäl för den.³² Fördelen med kvarskrivning är att den reella bostadsorten inte visas i folkbokföringsregistret och till följd därav sprids det inte till aviseringsmottagarna. Den ursprungliga adressen raderas och personen registreras som ”på församlingen skriven”. Skattekontorets adress anges som en särskild postadress.³³ År 2007 var 1 294 personer kvarskrivna i Sverige.³⁴

3.4 Fingerade personuppgifter och sekretessmarkering

Bestämmelser om fingerade personuppgifter infördes den 1 juli år 1991 och regleras i lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter.³⁵ En folkbokförd

³⁰ SOU 1998:40, s. 276.

³¹ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc8000171.1.html>.

³² SOU 1998:40, s. 285.

³³ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc8000171.1.html>.

³⁴ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc8000171.1.html>.

³⁵ SOU 1998:40, s.286.

person som riskerar att bli utsatt för särskilt allvarlig brottslighet som riktas mot dennes liv, hälsa eller frihet kan medges att få använda sig av fingerade personuppgifter. Det krävs dessutom att personen inte kan ges tillräckligt skydd på annat sätt. Huvudregeln är att medgivandet gäller för obegränsad tid men det får i vissa fall begränsas i tid.³⁶ Ett medgivande att använda fingerade personuppgifter får också ges åt en familjemedlem som permanent bor tillsammans med den person som riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet.³⁷ Den nya identiteten registreras på ett sådant vis att det inte framgår att det handlar om fingerade personuppgifter. Sambandet mellan identiteterna erhålls enbart av Rikspolisstyrelsen.³⁸

Enligt 7 kap. 15 § 3 st. sekretesslagen gäller sekretess i ärende om fingerande personuppgifter för uppgift om enskilds personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till den enskilde lider men.³⁹ I de situationer skattekontoret i förväg har möjlighet att värdera att utlämnande av uppgifter om en person kan orsaka personförföljelse eller annan skada kan en s.k. markering för särskild sekretessprövning (sekretessmarkering) göras för personen i folkbokföringsdatabasen. Att göra en sådan bedömning på förhand kan till exempel ha sin grund i att den berörde personen själv beskriver omständigheterna.⁴⁰

Markeringen fastställer att viss aktsamhet bör iakttagas vid bedömandet av om uppgifter om personen i fråga bör lämnas ut eftersom uppgifterna kan omfattas av sekretess. Sekretessmarkering är följaktligen ämnad att ge myndigheten en varningssignal vid utlämnande av uppgifter som normalt inträffar utan särskild sekretessprövning. Markeringen deklarerar att personen i fråga t.ex. löper risk för förföljelse.⁴¹ Det finns inte några formella krav för att få en sekretessmarkering men någon form av intyg, exempelvis från polis eller socialtjänst, eller annan utredning som bekräftar anförda omständigheter bör föreligga som underlag för prövningen. En allmänt uttalad olust mot att ha en relation med en annan person är inte tillräckligt skäl för en sekretessmarkering.⁴² Det är följaktligen inte tillräckligt att en person känner fruktan och anser sig förföljd. Det nödgas även objektivt sett föreligga en risk för förföljelse.⁴³ Det är vidare inte tillräckligt att bara ange ett arbete som normalt kan vara underkastat vissa risker, såsom polis eller åklagare, som grund för att beviljas sekretessmarkering. Det bör därigenom röra sig om ett konkret hot i det enskilda fallet där ett hot mot ett vittne skulle kunna vara kvalifice-

³⁶ SOU 1998:40, s.286.

³⁷ SOU 1998:40, s.287.

³⁸ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>.

³⁹ SFS 1980:100, *Sekretesslagen*.

⁴⁰ <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>.

⁴¹ SOU 1998:40, s.283.

⁴² <http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>.

⁴³ SOU 1998:40, s.283.

rat.⁴⁴ Det måste även objektivt sett föreligga en risk för förföljelse.⁴⁵ 11 047 personer var sekretessmarkerade i Sverige år 2007.⁴⁶

3.5 Lag om kvalificerade skyddsidentiteter

Det finns idag en viss möjlighet till anonymitet där den aktuella personen i vissa fall och under vissa omständigheter inte behöver röja sin verkliga identitet. Denna anonymitet är däremot inte generell utan inskränkt till yrkesgrupperna; poliser, anställda inom SÄPO eller anställda inom försvarsmakten. Lag om kvalificerade skyddsidentiteter trädde i kraft den första oktober år 2006.⁴⁷ Till följd av den växande organiserade brottsligheten har det under de senaste decennierna utvecklats ett allt mer genomgripande och betydelsefullt internationellt polisiärt kollaboration. I detta samarbete har operationer med användande av skyddsidentiteter fått en växande betydelse och därför har denna lagstiftning vuxit fram. Det förekommer bl.a. att, vid en spaningsoperation som är gemensam för två eller flera länder, att polis från ett av länderna uppträder under skyddsidentitet i ett av de andra länderna.⁴⁸

Lagen medför enligt 2 § att dessa yrkesgrupper kan förses med falska personuppgifter i syfte att delta i spanings- eller utredningsverksamhet som gäller allvarlig brottslighet eller verksamhet för att förebygga sådan brottslighet.⁴⁹ Denna lag kan aktualisera ett vittnesskydd när dessa personer med kvalificerade skyddsidentiteter ska vittna. De använder då denna ”anonyma” identitet och deras riktiga får inte röjas för offentligheten. Rätten ska få vetenskap om personens identitetsstatus enligt 36 kap. 10 § RB sista stycket, där det hänvisas till lagen om kvalificerade skyddsidentiteter och stadgas att; ”Om det namn som vittnet uppger ingår i en kvalificerad skyddsidentitet enligt lagen (2006:939) om kvalificerade skyddsidentiteter, ska vittnet upplysas om detta”.⁵⁰

Lagen om kvalificerade skyddsidentiteter innebär att en tjänsteman som berörs av lagen ska kunna ges en kvalificerad skyddsidentitet som består av andra personuppgifter än de reella när detta krävs för att inte avslöja åtgärder inom verksamheten, och det samtidigt finns en påtaglig risk för att ett sådant röjande allvarligt skulle hindra verksamheten eller utsätta någon som berörs av denna för allvarlig fara.⁵¹ En kvalificerad skyddsidentitet ska kunna föras in i körkort, pass eller andra identitetshandlingar som statliga myn-

⁴⁴<http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html> .

⁴⁵ SOU 1998:40, s.283.

⁴⁶<http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>.

⁴⁷ <http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/61145> .

⁴⁸ Prop. 2005/06:149 s. 21.

⁴⁹ SFS 2006:939 2§.

⁵⁰ SFS 1942:740, Rättegångsbalken 36:10 sista stycket.

⁵¹ Prop. 2005/06:149 s. 1.

digheter utfärdar och även i vissa fall registreras i folkbokföringen. Uppgifter i ett ärende om en kvalificerad skyddsidentitet ska omfattas av sekretess. I en rättegång ska tjänstemannen kunna höras i den kvalificerade skyddsidentitetens namn och därför kan dennes riktiga identitet hållas anonym.⁵²

Avsikten med tillämpningen av sådana täckidentiteter inom brottsbekämpningen är primärt för att förhindra att hemligt spaningsarbete eller att annat hemligt uppträdande avslöjas och inte för att hålla ett eventuellt vittne anonymt. Ett sådant avslöjande kan medföra att spaningsoperationer förstörs. Det kan dessutom innebära väldiga risker för de tjänstemän som deltar i operationen, för deras anhöriga och för andra som berörs av operationen, t.ex. informatörer.

Med hjälp av påhittade personuppgifter kan myndigheterna konstruera varaktiga täckidentiteter för poliser och andra tjänstemän och tillämpa dessa som skydd vid infiltration av kriminella grupper, kontakter med uppgiftslämnare, vittnesskydd eller andra likartade arbetsuppgifter.⁵³

I propositionen 2005/06:149, diskuterar regeringen kring de invändningar som kan uppkomma mot lagens tillämpningsområde då en polis tillåts vittna under en uppdiiktad identitet. Argumenten mot att vittna under en uppdiiktad identitet har varit att parterna inte får någon korrekt bild av vem vittnet är. Vidare får de inte tillfälle att ställa relevanta frågor för att ha möjlighet att påverka vittnets trovärdighet eftersom han eller hon kommer svara på de frågorna med beaktande av sin falska identitet. Regeringen har anfört att detta rent av kan ses som att Sverige har tagit sina första steg mot ett system med anonyma vittnen.

Domstolsverket, som yttrade sig på samma sätt som regeringen, menade att det kan finnas skäl i det enskilda fallet att bedöma vittnesutsagan med akt-samhet då bedömningsmöjligheterna är sämre än normalt. Göta hovrätt menade att det föreligger en risk för att vittnet glömmer att uppge den fiktiva identiteten och således avslöjar sig i domstolen. Förutom Domstolsverket och Göta hovrätt har endast Sveriges domarförbund och Stockholms tingsrätt uttryckt kritik mot förslaget. Övriga remissinstanser har inte berört frågan. Sveriges domarförbund har den åsikten att trots att lagförslaget i övrigt är bra är det för långtgående att tillåta vittnesmål i skyddsidentitetens namn.⁵⁴

⁵² Prop. 2005/06:149 s. 1.

⁵³ A.a.s. 19.

⁵⁴ Prop. 2005/06:149 s. 70-72.

4 Principer för bevisning

I svensk rätt ska det som huvudregel föreligga fri bevisföring. Till denna huvudregel finns det dock vissa begränsningar när bevisföringen inte alltid är fri, vilket ska presenteras i detta kapitel. Jag ska under detta kapitel redogöra för de principer som ska garantera en rättsäker process. Dessa principer är; omedelbarhetsprincipen, offentlighetsprincipen och muntlighetsprincipen.

4.1 Fri bevisföring

Principen om fri bevisföring återfinns i 35 kap. 1 § RB och enligt denna princip ska domaren ta hänsyn till varje omständighet som kan vara ägnad att påverka bedömningen av sakfrågorna.⁵⁵ Det råder inga direkta begränsningar om att vissa utsagor inte får tas upp i rättegången och således finns det inget förbud att ta upp utsagor som åtkommit på olämpligt eller olagligt vis.⁵⁶ Dock finns vissa begränsningar enligt 35 kap. 7 § RB, där det föreskrivs att rätten kan avvisa bevis om de finner att den omständighet som part vill bevisa är utan betydelse för målet, om beviset inte erfordras eller om det annars är uppenbart att bevisningen skulle bli utan verkan.⁵⁷ En annan begränsning av den fria bevisföringen är om bevis har åtkommit på ett klart otillbörligt sätt, t.ex. att tortyr har använts för att få fram ett erkännande eller att utsagor kränker den tilltalades rätt till en rättvis rättegång enligt artikel 6 EKMR. Anslutningen till EKMR och Europadomstolens praxis har givit Sverige en borte gräns för omfattningen av den fria bevisprövningen.⁵⁸ Anonyma vittnen är ett exempel på bevisning som har hävdats strida mot principen om en rättvis rättegång men som Europadomstolen i vissa fall har godkänt samtidigt som Sverige på nationell nivå hittills förbjuder det. Sverige har således uppställt strängare krav än konventionen som uppställer minimirättigheter.⁵⁹ Enligt Europadomstolens praxis i fallen *Doorson* och *van Mechelen* (se utförlig redovisning under kapitel 6.2.2 och 6.2.3) ställs inget absolut förbud att uppgifter från anonyma vittnen läggs till grund för ett avgörande. Däremot får uppgiften inte läggas till grund för en fällande dom om det är den avgörande bevisningen i målet.

⁵⁵ Fitger, Peter, *Rättegångsbalken 2 del 3*, s.35:3.

⁵⁶ Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, 2007, s. 19-20.

⁵⁷ Fitger, Peter, *Rättegångsbalken 2 del 3*, s.35:3.

⁵⁸ Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 20.

⁵⁹ Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 20-21.

4.2 Offentlighets-, muntlighets-, omedelbarhets- och koncentrationsprincipen

I 46 kap. 5 § i RB stipuleras muntlighetsprincipen som föreskriver att huvudförhandlingen ska som huvudregel vara muntlig. Denna princip utgör ett medel för att säkerställa en god och effektiv bevisvärdering och anses skapa förutsättningar för väl avvägda avgöranden.⁶⁰ Muntlighetsprincipen innebär att processmaterialet ska läggas fram muntligen och inte skriftligen vid huvudförhandling. Det råder ett förbud för part att läsa upp en skriftlig inlägga och det är i huvudsak förbjudet att som bevis åberopa skriftliga berättelser som tillkommit utom rätta med anledning av en redan inledd eller förestående rättegång.⁶¹

Av omedelbarhetsprincipen 35 kap. 8 § RB följer, om huvudförhandling hålls, att domen endast får grundas på vad som förekommit vid förhandlingen och endast de domare som varit med om hela förhandlingen får delta i avgörandet. En förutsättning för omedelbarhetsprincipens efterlevnad är att koncentrationsprincipen tillämpas.⁶² Koncentrationsprincipen innebär att förutsättningarna för att bedöma bevisning korrekt antas vara för handen om bevismaterialet presenteras inför rätten under en koncentrerad huvudförhandling. Denna princip resulterar i att rätten kan få en samlad överblick över den totala bevissituationen. Principen återfinns i 46 kap. 11 § RB, där det stipuleras att huvudförhandling ska genomföras utan onödiga uppehåll och så långt som möjligt i ett sammanhang.⁶³ Principerna om muntlighet, omedelbarhet och koncentration är ämnat att ge den bästa garantin för en fri bevisvärdering och främsta förutsättningarna för korrekta avgöranden.⁶⁴

Slutligen innebär principen om offentlighet att förhandlingen ska vara offentlig. Denna princip återfinns i 2 kap. 11 § 2.st RF och 5 kap. 1 § 1 st. RB. Principen innebär exempelvis att en part ska ha fullständig insyn i vilka förhållanden som läggs till grund för en domstols avgörande.⁶⁵ Det finns dock undantag från principen. Domstolen får t.ex. pga. sekretesskäl besluta om stängda dörrar enligt 5 kap. 11 § 2 st. RB.⁶⁶

⁶⁰ Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 26.

⁶¹ Prop.2004/05:131, s.81.

⁶² Prop.2004/05:131, s.81.

⁶³ Prop 1999/2000:26, s.51.

⁶⁴ Prop.2004/05:131, s.81.

⁶⁵ Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 26.

⁶⁶ SFS 1942:740, *Rättegångsbalken* 35:1.

5 Rättsordningar som tillåter anonyma vittnen

I dag är det främst i samband med kriminella mc-gängs verksamhet och annan grov organiserad brottslighet som behovet av vittnesskydd uppkommer i de nordiska länderna. Trots att det inte finns särskilda lagar om vittnesskydd så finns det i de övriga nordiska länderna, precis som i Sverige, ett flertal bestämmelser till skydd för hotade bevispersoner.⁶⁷ Det finns många länder som har en lagstiftning som tillåter möjligheten att använda anonyma vittnen. Eftersom Sverige i sin lagstiftning har valt att ta avstånd från att använda sig av anonyma vittnen är det av intresse att se hur andra länder ställer sig till anonyma vittnen. Även Nederländerna har ett rättssystem där denna typ av bevisföring har godkänts både av nationell lagstiftning och både i Europadomstolen. I detta kapitel har jag för avsikt att redogöra för lagstiftningen angående anonyma vittnen i Danmark, Norge och Nederländerna. Kapitlet anknyter till frågeställning två.

5.1 Danmark

Den danska retsplejeloven omfattar åtskilliga regleringar som syftar till att stödja och skydda utsatta bevispersoner. Enligt 28 b § retsplejeloven kan rätten bestämma att vissa utpekade personer, eller grupper av personer, inte får vara närvarande vid en förhandling om det bedöms nödvändigt för att få ett sanningsenligt uttalande av ett vittne eller en part. Vidare kan domstolen i ett brottmål bestämma om stängda dörrar om en persons säkerhet skulle sättas i fara vid en offentlig förhandling, detta i enlighet med 29 § retsplejeloven. Med stöd av 747 § retsplejeloven kan vittnesförhör hållas utom huvudförhandlingen när ett vittne riskerar att bli utsatt för våld eller hot om våld till följd av de uppgifter vittnet lämnar. I sådana fall kan rätten besluta att den misstänkte inte får närvara vid bevisupptagningen.⁶⁸

Sedan år 2002 tillåts anonyma vittnen i Danmark. Det gjordes en ändring i retsplejeloven 848 § 2 st. där det nu stadgas att det i brottmål finns en möjlighet att hemlighålla ett vittnes namn och adress för den tilltalade.⁶⁹ Detta får ske då väsentlig hänsyn till vittnets säkerhet gör det påkallat samtidigt som att åtgärden måste antas vara utan betydelse för den tilltalades försvar. Försvararen kan av åklagaren förbjudas att lämna upplysningarna om vittnet till den tilltalade fram till att rätten prövar frågan.⁷⁰ Rätten kan i en sådan situation också bestämma att den tilltalade ska lämna rättssalen medan vittnet hörs om det finns grund att anta att vittnet eller vittnets närmaste kommer att bli utsatta för allvarlig fara om den tilltalade får kännedom om vitt-

⁶⁷ SOU 2004:1 s. 97-98.

⁶⁸ SOU 2004:1 s.98.

⁶⁹ A.a.s. 206.

⁷⁰ SOU 2004:1 s.98.

nets identitet. Tillämpning av anonyma vittnen har endast använts i ett fåtal fall.⁷¹

5.2 Norge

I Norge infördes användandet av anonyma vittnen år 2001 då tillämpningen av anonyma vittnen infördes i straffprocessloven 130 § a. Enligt straffprocessloven 130 § a får anonyma vittnen tillåtas när det rör sig om allvarliga brott såsom dråp, våldtäkt, grova rån och allvarliga narkotikabrott. En förutsättning för att anonyma vittnen ska få tillämpas är att det kan finnas en fara för att vittnet eller en närstående till vittnet utsätts för ett allvarligt brott mot livet, hälsan eller friheten.⁷² Anonymt vittnesmål får endast användas om det är nödvändigt och det inte medför väsentliga olägenheter för försvararen. Domaren och försvararen ska upplysas om vittnets identitet. Upplysningen ska dock inte ges till försvararen om han motsätter sig det.⁷³ I praktiken används den nya lagstiftningen med stor försiktighet och har bara realiserats ett fåtal gånger.⁷⁴

Inom det norska rättssystemet finns det vidare olika bestämmelser som kan tillämpas i samband med hot och våld, t.ex. förhör i den tilltalades frånvaro, stängda dörrar, bevisupptagning utom huvudförhandling, referatförbud och besöksförbud. Det finns även en möjlighet för hotade personer att få en fiktiv identitet, denna möjlighet tillkom 1 januari år 2004.⁷⁵

5.3 Nederländerna

I Nederländerna finns bestämmelser om hotade vittnen i deras straffprocesslag. Om man enligt lagens mening anses vara ett "hotat vittne" kan ens identitet, i enlighet med ett rättsligt beslut, hemlighållas under förhören.⁷⁶ Bestämmelserna trädde i kraft så tidigt som den 1 februari år 1994 och återfinns i den nederländska straffprocesslagen.⁷⁷ Det finns en särskild enhet för vittnesskydd vid den nationella polisen i Nederländerna som omfattar skydd av bevispersoner och hantering av anonyma vittnen.⁷⁸ Undersökningsdomaren kan bestämma att ett vittnes identitet ska vara hemlig under förhören om vittnet med beaktande av de uppgifter som han eller hon ska lämna känner sig hotad samt att det är skäligt att anta att hans eller hennes liv, hälsa, familjens säkerhet eller vittnets sociala eller ekonomiska förhållanden riske-

⁷¹ SOU 2004:1 s. 206.

⁷² Fredriksen, Steinar, *Innforing straffprocessen*, 2006, s.199.

⁷³ SOU 2004:1, s.206.

⁷⁴ Wallqvist, Anette, *Utblick Norge: Vittnen kan få vara anonyma vid grova brott*, Appropå 4/2007.

⁷⁵ SOU 2004:1, s.99.

⁷⁶ SOU 1998:44, s.311.

⁷⁷ SOU 2004:1, s. 206.

⁷⁸ SOU 2004:1, s. 101.

ras. Vidare måste vittnet ha uttalat att han eller hon pga. nämnda omständigheter inte vill lämna några uppgifter angående sin identitet.⁷⁹

När det bestämts att ett vittne är hotat ska vittnet förhöras av undersökningsdomaren med ett sådant förfarande att identiteten inte röjs. Om det är nödvändigt får undersökningsdomaren vägra den misstänkte och försvararen att närvara vid förhöret med det hotade vittnet. I sådana fall ska även åklagaren vägras närvara. Undersökningsdomaren ska underrätta åklagaren och den misstänkte eller dennes försvarare om innehållet i vittnets utsaga och ge dem tillfälle att lägga fram frågor som ska ställas till vittnet.

Under förhöret ska undersökningsdomaren undersöka vittnets tillförlitlighet och uttala sig om denna i sin undersökningsrapport.⁸⁰ En utsaga av ett vittne vars identitet hålls hemlig får användas som bevis för att den tilltalade har begått det brott som denne är åtalad för, endast om det hotade vittnet har förhörts av undersökningsdomaren på det sätt som har beskrivits ovan och det brott som åtalet gäller utgör ett allvarligt brott mot rättsordningen.⁸¹

⁷⁹ SOU 2004:1, s. 206-207.

⁸⁰ SOU 2004:1, s. 207.

⁸¹ SOU 1998:40, s.312.

6 Europakonventionen

I detta avsnitt ska Europakonventionen och dess innebörd för Svensk rätt redogöras för samt Europadomstolens aktuella avgöranden som berör anonyma vittnen.

Sverige ratificerade den 4 februari år 1952 den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.⁸² Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, blev svensk lag 1 januari år 1995. I RF 2 kap. 23 § inkorporerades ett stadgande om att lag eller annan föreskrift inte får delges i strid med Sveriges åtaganden med anledning av EKMR.⁸³ Konsekvenserna av införandet av EKMR i svensk lag är att domstolarna ska observera konventionen i överensstämmelse med principen *jura novit curia*.⁸⁴ EKMR är ägnad att skapa en europeisk minimistandard, vilket medför en skyddsnivå som i princip är homogen för alla konventionsstater och som aldrig får underskridas av någon medlemsstat. För att alla stater ska kunna uppnå en sådan gemensam minimivå fordras det att konventionen tolkas så att den får samma materiella innebörd för alla stater. De begrepp som finns i konventionen torde således ges en ”autonom” tolkning som är oberoende av vilken innebörd som ges åt motsvarande begrepp i de nationella rättssystemen. Europadomstolen har i uppgift att tolka denna konvention och dess praxis ska efterföljas av de länder som har ratificerat den.⁸⁵

6.1 Artikel 6 EKMR

Twistefrågor och anklagelser för brott ska kunna prövas av domstol och är således en fundamental rätts säkerhetsgaranti. För att fylla sitt ändamål krävs även att domstolsprövningen bör vara utformad så att den inrymmer tillfredstillandet av rätts säkerhetsgarantier. Regleringen som rör detta återfinns i artikel 6 EKMR och stipulerar följande:⁸⁶

1) Var och en skall, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Domen skall avkunnas offentligt, men pressen och allmänheten får utestängas från rättegången eller en del därav av hänsyn till den allmänna moralen, den allmänna ordningen eller den nationella säkerheten i ett demokratiskt samhälle, eller då minderårigas intressen eller skyddet för parternas privatliv så kräver eller, i den mån

⁸² Nowak, Karol, *oskyldighetspresumtionen Stockholm 2003*, s.75.

⁸³ Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis 2007*, s.36.

⁸⁴ Nowak, Karol, *oskyldighetspresumtionen Stockholm 2003*, s. 80.

⁸⁵ Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis 2007*, s.47.

⁸⁶ Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis 2007*, s.47.

domstolen finner det strängt nödvändigt, under särskilda omständigheter när offentlighet skulle skada rättvisans intresse.

2) Var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts.

3) Var och en som blivit anklagad för brott har följande minimirättigheter:

a) att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom,

b) att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar,

c) att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han själv utsett eller att, när han saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde, erhålla ett sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar,

d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas emot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom,

e) att utan kostnad bistås av tolk, om han inte förstår eller talar det språk som används i domstolen.⁸⁷

Artikel 6 EKMR behandlar den tilltalades rätt till en rättvis och rättssäker rättegång. Artikeln är indelad i tre punkter där den första punkten behandlar rättvis rättegång, andra punkten oskyldighetspresumtionen och den sista behandlar den kontradiktoriska principen. Artikel 6.1 i EKMR gäller både tvistemål och brottmål medan artikel 6.2 och 6.3 enbart gäller brottmål.

Vid ett användande av anonyma vittnen så hotas vissa av de viktiga principer som uppställs i artikel 6 EKMR. I brottmål krävs att den tilltalade ska ha samma möjligheter som åklagaren att utföra sin talan inför domstol.⁸⁸ Artikel 6.3(a-e) i EKMR behandlar regler för att försäkra en rättvis rättegång och artikel 6.3(d) innefattar den kontradiktoriska principen.⁸⁹

Den kontradiktoriska principen innebär att det ska råda en likställdhet mellan parterna genom att det ska säkerställas att båda parterna ska få vetskap om allt material i processen. De ska vidare få möjlighet att framföra sina synpunkter på detta material och att de därtill har lika goda förutsättningar att åberopa bevisning och att utföra sin talan i processen. Principen innebär även rätten för försvaret att förhöra ett vittne eller en annan person vars utsaga utgör bevisning i målet.⁹⁰ Ett användande av anonyma vittnen kan således tumma på vissa av dessa principer eftersom den tilltalade inte får någon vetskap om vittnets identitet och av den orsaken kanske inte till fullo

⁸⁷ SFS 1994:1219, lag om den europeiska konventionen ang. skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁸⁸ Nowak, Karol, *oskyldighetspresumtionen Stockholm 2003*, s.76.

⁸⁹ Nowak, Karol, *oskyldighetspresumtionen Stockholm 2003*, s.76-77.

⁹⁰ Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis 2007*, s.236.

har tillgång till samma information som åklagaren och kan således inte anses likställd med åklagarsidan. Trots möjliga inskränkingskonsekvenser av dessa principer har Europadomstolen, i vissa fall som nedan presenteras, bedömt att det finns ett visst utrymme för användandet av anonyma vittnen.

6.2 Praxis från Europadomstolen

I detta avsnitt ska tre avgöranden från Europadomstolen presenteras där man har behandlat frågan om anonyma vittnen och dess förenlighet med Europakonventionen. I ett fall har domstolen givit ett godkännande att använda anonyma vittnen och i två fall har det underkänts. Europadomstolen har härvid funnit att det inte är helt oförenligt med Europakonventionen att använda anonyma vittnen som bevisning, dock får inte anonymiteten ensam läggas till grund för en fällande dom. Det måste finnas stöd i övrig bevisning för att uppgifterna från det anonyma vittnet ska kunna vara en del av den fällande dom.⁹¹

6.2.1 Kostovski mot Nederländerna (Dom 20.11.1989)

Kostovski greps i Amsterdam år 1982 av den orsaken att han begått ett väpnat rån mot en bank. Därtill hade han dessförinnan rymt från ett fängelse där han avtjänade ett straff för rån mot flertalet juvelerarbetare i Amsterdam. Kostovski åtalades på nytt och dömdes till fängelse i 6 år för bankränet i Nederländerna.

Grunden till domen baserades på utsagor av två anonyma personer som inte vågade vittna offentligt pga. av rädslan att utsättas för repressalier. Ett av vittnena hade förhört under förundersökningen av polismän och det andra vittnet hade hörts av två undersökningsdomare vid två tillfällen utan att de hade någon kännedom om vittnens identitet. Vid dessa förhör var varken försvaret, den tilltalade eller åklagaren närvarande. Försvaret hade lämnat in 14 skriftliga frågor till undersökningsdomaren för vittnet att besvara. 12 av dessa frågor besvarades inte eftersom det skulle röja vittnets identitet. Vid huvudförhandlingen var inte vittnena närvarande utan rapporterna som skrivits av polisen och undersökningsdomarna lästes upp och förklarades som vittnesutsagor, allt detta i enlighet med nederländsk praxis. Vidare vittnade undersökningsdomarna och polisen om att vittnens liv var i verklig fara om deras identitet skulle avslöjas. Kostovski klagade till Europadomstolen och menade att förfarandet i den nederländska domstolen hade stridit mot artikel 6.1 och 6.3(d) EKMR eftersom han inte hade haft möjlighet att ställa frågor till vittnena och varit oförmögen att ifrågasätta deras utsagor.

Europadomstolen ansåg att försvarets rättigheter inte hade respekterats och därigenom stred den nederländska domstolens förfarande mot artikel 6.1 och

⁹¹ Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s.20.

6.3(d) EKMR eftersom en misstänkt alltid ska ges möjlighet att förhöra ett vittne. Domstolen anmärkte vidare att vittnesmålen mycket väl kunde vara avsiktligt felaktiga eller helt missförstådda och att försvaret inte kunde få en chans att utreda detta om han inte fick en möjlighet att pröva vittnets pålitlighet eller få fram tvivel beträffande vittnets trovärdighet. Domstolen framförde även att undersökningsledarna inte hade vetskap ifall vittnets identitet hade en stor betydelse vid prövningen av dess pålitlighet. Sammanfattningsvis fann Europadomstolen med beaktade av omständigheterna i målet att Kostovski inte hade erhållit en rättvis rättegång. Det ansågs således föreligga ett brott mot artikel 6.1 och 6.3(d) EKMR. Vidare framhöll domstolen att om ett vittnesmål är avsiktligt felaktigt eller baserat på missförstånd och försvaret inte har kännedom om vittnets identitet kan möjligheten att visa att vittnet har förutfattade meningar, är fientlig eller opålitlig gå förlorad. Det bör även framhållas att de aktuella vittnena i målet inte var direkta ögonvittnen till rånet utan de hade bara fått höra om brottet genom hörsägen.⁹²

6.2.2 Doorson mot Nederländerna (dom 26.3.1996)

Till följd av en anmälan till polisen misstänktes klaganden Doorson för att ha ägnat sig åt narkotikahandel i Amsterdam. Ett fotografi av Doorson utpekades när en samling fotografier uppvisades för ett antal missbrukare i syfte att inbringa bevisning mot personer som misstänktes för narkotikabrott. Ett antal missbrukare sade sig veta att Doorson var en försäljare av narkotika. Sex av dessa missbrukare ville emellertid vara anonyma, medan två av vittnena förblev kända för den tilltalade. Doorson dömdes för narkotikabrott med bl.a. uppgifter från två av de anonyma vittnena som underlag.

Doorson överklagade domen till appellationsdomstolen, Gerechtshof, i Amsterdam. På begäran av denna domstol hördes två av vittnena på nytt av undersökningsdomaren och denna gång även i närvaro av Doorsons försvarare som fick tillfälle att ställa frågor till vittnena. Däremot fick inte försvararen kännedom om deras identitet. Appellationsdomstolen beslöt att inte bifalla Doorsons begäran att de sex anonyma vittnena skulle höras direkt av domstolen. Däremot beslöt domstolen att kalla de två kända vittnena. Appellationsdomstolen fann Doorson skyldig till narkotikabrott och grundade denna slutsats bl.a. på uttalanden av de anonyma vittnena inför undersökningsdomaren samt på uttalanden till polisen av vittnena av de två kända vittnena.

Doorson överklagade till Europadomstolen och gjorde gällande att bevisupptagningen i målet varit sådan att det existerade en överträdelse av artikel 6.1 och artikel 6.3(d) EKMR.

Europadomstolen betonade att användning av anonyma vittnesmål som bevisning visserligen kan skapa problem i förhållande till artikel 6 EKMR men att sådan användning inte under alla omständigheter kan anses otillåten en-

⁹² Kostovski mot Nederländerna, Dom 20.11.1989.

ligt konventionen. Det kan anses vara nödvändigt att ett vittne är anonymt om vittnets eller målsägandets liv eller personliga frihet och/eller säkerhet är i fara. Det får då göras en avvägning mellan försvarets intressen och vittne-
nas eller målsägandens intressen.

Europadomstolen ansåg att det i förevarande fall fick bedömas vara berättigat att låta de två vittnen vara anonyma. Europadomstolen förklarade att en anledning att tillåta anonyma vittnen är att skydda dem från repressalier från den personen man vittnar mot. I detta fall hade det dock inte bevisats att den tilltalade hade hotat vittnena men domstolen bedömde att den bevisningen inte var nödvändig. Domstolen tog istället hänsyn till att det fanns en generell hotbild mot vittnen i liknande narkotikabrott. Vidare påpekade domstolen att undersökningsledaren hade fått vetskap om vittnets identitet och en möjlighet att bedöma pålitligheten i den rapport som den dömande rätten fick ta del utav. Försvaren hade fått tillfälle att ställa frågor till vittnena och förutom detta hade domstolen inte baserat domen enbart på dessa två vittnen utan hade även i bedömningen understrukit att de anonyma vittnenas utlåtanden värderats med stor försiktighet. Därav fann Europadomstolen att någon kränkning av Europakonventionen inte varit förhanden.⁹³

6.2.3 Van Mechelen m. fl. mot Nederländerna (dom 23.4.1997)

Klagandena i detta mål var fyra personer som hade dömts av nederländsk domstol för försök till dråp och grovt rån på ett postkontor. Bevisningen mot dem bestod väsentligen av vittnesutsagor av anonyma polismän som hade deltagit i förföljandet av brottslingarna efter rånet på postkontoret och som då identifierade klagandena som identiska med de personer de hade sett vid detta tillfälle. I appellationsdomstolen genomfördes förhör med poliserna av undersökningsdomaren i ett avskilt rum samtidigt som försvaret fanns i ett angränsande rum med ljudanläggning så att de skulle få en möjlighet till att ställa frågor under förhöret. Polisernas identitet hemlighölls under hela förhöret. Anledningen till polismännens anonyma identitet var att man inte ville äventyra polisernas fortsatta användbarhet och samtidigt inte heller skapa risker för dem och deras familjer. Van Mechelen fälldes i appellationsdomstolen och deras högsta domstol avsåg hans överklagan.

Van Mechelen överklagade till Europadomstolen och yrkade att det utgjorde en kränkning mot artikel 6.1 och 6.3(d) EKMR eftersom domen hade grundat sig i huvudsak på vittnesutsagor lämnade av vittnen vars identitet var okänd. Domstolen betonade att vittnens anonymitet genererar i svårigheter för försvaret av ett slag som i huvudsak inte bör uppkomma i en brottmålsprocess. Därtill, underströk domstolen, får en fällande dom aldrig enbart eller väsentligen grundas på anonyma vittnesmål.

I det ifrågavarande fallet var vittnena tjänstemän som har en allmän lyd-
nadsplikt i förhållande till staten och som ofta har särskilda förbindelser

⁹³ Doorson mot Nederländerna, Dom 26.3.1996.

med åklagarväsendet. Redan med beaktande till detta borde polismän endast i undantagsfall tillåtas avge vittnesmål anonymt. Europadomstolen påpekade att detta dock inte hindrade att det i vissa fall kunde vara legitimt att hemlighålla identiteten hos polismän som använts som infiltratörer. I det aktuella fallet hade polismännen förhörts i ett annat rum än det där klagandena och deras försvarare befunnit sig, vilket begränsade försvarets möjligheter att pröva deras trovärdighet. Europadomstolen ansåg att det inte var klarlagt att sådana avvikelser från ett normalt förfarande varit nödvändiga. Domstolen menade att det inte hade visats att den fortsatta tjänsteutövningen verkligen fordrat anonymitet eller att det existerat en hotsituation. Förutom detta var de anonyma polismännens vittnesmål den enda bevisningen för att klagandena var de personer som utfört postrånet. Vid en jämförelse med fallet *Doorson*, där Europadomstolen hade godkänt användandet av anonyma vittnesmål, påvisades den skillnaden att det i fallet *Doorson* funnits annan bevisning som stödde de anonyma vittnenas identifiering av den tilltalade. Den fällande domen grundades därför inte helt eller väsentligen på de anonyma vittnenas utsagor vilket här skulle vara fallet för Mechelen. Det var inte heller helt fastställt att polismännen faktiskt hade ett behov av att skyddas genom anonymitet. Europadomstolen fann därför att klagandena inte fått en rättvis rättegång eftersom det stred mot artikel 6.1 i förening med artikel 6.3 d EKMR.⁹⁴

⁹⁴ Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna, Dom 23.4.1997.

7 Svensk praxis rörande anonyma vittnen

Ett användande av anonyma vittnen är som nämnt förbjudet i svensk rätt. Frånvaron av denna möjlighet har motiverats med att det finns en alltför stor risk att den tilltalades rättssäkerhetsintressen frångås om ett sådant användande hade införts i svensk rätt.⁹⁵ Nedan redogörs först för ett fall där en anonymt inlämnad videoupptagning accepterats som bevisning. I det senare fallet godtog hovrätten uppgifter från en förundersökning där ett vittne var anonymt och som visserligen inte tillmättes stor vikt men som inte helt kunde säga sakna betydelse för bevisprövningen. Dock var detta under ytterst speciella omständigheter och ses inte som ett svenskt godkännande av anonyma vittnen.

7.1 Mordbrandsfallet NJA 1998 s. 204

J var i detta fall åtalad för mordbrand. Hon misstänktes för att vid ett flertal gånger anlagt brand i en flerfamiljsfastighet och som inneburit fara för deras liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Den 13 dec. år 1996 iaktogs J i trapphuset cirka en halvtimme före den första brandens utbrott. Hon bar då på en tvättkorg med svarta trasor som luktade starkt. År 1997 den 26 februari observerades J, i anslutning till en andra brand, på väg ned i trapphuset i det hus som brann upp med en flaska eller dunk i handen. Lite senare sågs hon även skynda sig tillbaka i trappan, men då utan flaskan. En och samma hyresgäst, H, slog larm om båda de bränder som åtalet avser omkring kl 01.00. Han tog sig vid båda tillfällena ut ur fastigheten via ett fönster.

Omständigheterna i det beskrivna händelseförloppet gav ett inte obetydligt stöd åt åklagarens påstående att J anlagt bränderna. Däremot förelåg det en del oklarheter som gav skäl att ifrågasätta händelseförloppet. Det var ingen som hade sett J de facto anlägga bränderna. Bränderna hade dessutom förekommit på olika platser i huset. Åklagaren åberopade här som bevisning bl.a. en videoinspelning som inlämnades av en anonym person. Inspelningen visade gärningsmannen i anslutning till brandplatsen vid tiden för branden. Videobandet utgjorde en kopia av en originalinspelning vars tillkomst inte kunde klargöras.

Tingrätten ogillade åtalet av den anledningen att det inte kunde ha ansetts styrkt att det varit J som hade anlagt de bränder som åtalet avsåg.

Åklagaren överklagade till Svea HovR och yrkade att J skulle dömas för mordbrand i enlighet med åtalet. J bestred ändring. Den av åklagaren åberopade videoinspelningen saknade uppgifter om vem som var upphovsman till

⁹⁵ SOU 2004:1, s.210.

inspelningen och lämnat in denna till åklagarmyndigheten. Det som var av betydelse för denna bevisning, som saknade uppgifter om vem som hade lämnat in videobandet, var enligt domstolen principen om kontradiktoriskt förfarande som bl.a. återfinns i art 6 EKMR. Bevisningen måste ske med största försiktighet då det rör sig om den aktuella typen av anonyma uppgifter. Försvaret hade under rättegången inte haft möjlighet att ställa kontrollfrågor om hur inspelningen gått till m.m. Det förelåg därigenom enligt HovR:ns mening en så omfattande osäkerhet om inspelningens bevisvärde att videoinspelningen inte kunde läggas till grund för en dom i målet. Även hovrätten ogillade åtalet av den anledningen att det inte fanns tillräckliga bevis på att J hade anlagt de ifrågavarande bränderna.

Riksåklagaren överklagade målet till HD. Angående videoupptagningen anförde HD att förebringandet av ett bevis som den åberopade videoinspelningen inte i sig står i strid med artikel 6 EKMR. Däremot påpekade HD att principen om kontradiktoriskt förfarande påkallar största försiktighet då det rör sig om den typ av anonyma uppgifter som det här var frågan om, samt att försvaret under rättegången inte haft möjlighet att ställa kontrollfrågor om hur inspelningen gått till. Det förelåg även oklarheter om bl.a. bevisets tillkomst som kunde påverka bedömningen av vilka konklusioner som kunde dras på grundval av beviset.

HD fann att det inte helt kunnat uteslutas att bandet inte visade vad som verkligen hade hänt. Härtill kommer att den person som var på videobandet inte kunde med säkerhet identifieras som J, även om hon har vidgått att hon den 26 feb. år 1997 hade en sådan frisyra som syntes på bilderna och att hon också i övrigt uppvisade likheter med den personen. Det saknades följaktligen utredning om det i huset funnits någon annan person som utseendemässigt kunde ha haft en viss likhet med henne. Därigenom blev slutsatsen att videoinspelningen varken ensam eller tillsammans med övrig utredning demonstrerade att J anlagt branden den 26 feb. år 1997. Det som dock var av intresse med denna dom var det utrymme som HD lämnade för liknande anonyma bevismedel. Domstolen förklarade att det inte direkt förelåg några hinder från EKMR:s sida för detta om det fanns någon annan form av utredning som stödde det samtidigt som den aldrig får innebära avgörande bevisning.⁹⁶

7.2 Tidaholmfallet RH 2001:71

Händelsen utspelade sig på Tidaholmsanstalten där det hade begåtts ett mord. Tre intagna misstänktes ha stuckit ner en annan intagen med hemmagjorda knivar. Incidenten observerades av ett antal intagna. Trots att flera vittnen iakttog händelsen var det bara en som ville vittna, med villkoret att förbli anonym.⁹⁷ Det arrangerades ett förhör med vittnet inför tingsrätten där han fick sitta bakom en skärm där personen i fråga var iakttagen av domaren men dold för de tilltalade och deras försvarare. Senare framträdde

⁹⁶ NJA 1998 s. 204.

⁹⁷ Ahlstrand, Thomas, *Till frågan om fri bevisrövning och bevisförbud*, SVJT 2002, s.546.

även ett annat vittne som också hade varit med i lokalen när mordet ägde rum. Detta vittne var till skillnad från det anonyma vittnet beredd att vittna inför domstol utan att vara anonym. Tingrätten dömde de tilltalade för mord på grundval av det nya vittnets utsaga och teknisk bevisning.⁹⁸ Förhöret med det anonyma vittnet avvisades eftersom det inte var tillåtet enligt svensk rätt att se till vittnesutsagor som bevisning när personens identitet inte är känd.

De tilltalade överklagade till hovrätten där åklagaren begärde att återigen få referera till inspelningen med det anonyma vittnet. Hovrätten framförde att Europadomstolens praxis tillåter upptaget förhör med anonyma vittnen såvida den inte utgör den enda bevisningen i målet. Enligt åklagaren förelåg det en hotande situation för vittnet och var därigenom i behov av att dölja sin identitet. Vidare tog rätten hänsyn till att försvaret hade haft tillfälle att ställa frågor till det anonyma vittnet och därför konstaterade domstolen att förhöret med vittnet inte stred mot EKMR. Rätten underströk att frågan i fallet var om en utskrift av ett redan upptaget förhör med en anonym person kunde tillåtas eller inte. Enligt rätten skulle frågan avgöras i ljuset av principen om fri bevisprövning. Denna princip talade enligt hovrättens mening för att förhöret kunde tillåtas som bevis trots att det inte hade uppstått i enlighet med rättegångsbalken. Det förutsatte dock att beviset utgjorde det bästa bevismedlet. Då vittnet vid avgörandet inte längre befann sig i Sverige utan var utvisad och förbjuden att återvända till landet tyckte rätten att utskriften av förhöret med honom var det bästa bevismedlet. Förundersökningsuppgifterna ansågs ha ett mycket lågt självständigt bevisvärde i fallet, men domstolen godkände ändå bevisningen vid bevisprövningen.⁹⁹

⁹⁸ Ahlstrand, Thomas, *Till frågan om fri bevisrövning och bevisförbud*, SVJT 2002, s.546.

⁹⁹ RH 2001:71.

8 Utredningar gällande anonymitetsskydd för vittnen

Som jag har beskrivit ovan finns det inga bestämmelser angående anonyma vittnen i Sverige. Dock har det i debatten kring införandet av anonyma vittnen gjorts en del officiella utlåtanden i diverse betänkanden, rapporter och lagstiftningsärenden som har berör ett eventuellt införande av anonyma vittnen och ett starkare vittnesskydd. Jag ska i detta avsnitt redogöra för några av de olika utlåtanden som gjorts på nationell nivå och på EU nivå.

8.1 Nationella utredningar

8.1.1 KRIPUT-gruppen och Våldkommissionen

En arbetsgrupp vid rikspolisstyrelsen, som kallades för KRIPUT-gruppen lämnade ett förslag redan år 1990 om anonymitetsskydd för vittnen. Förslaget innefattade att vittnets identitetsuppgifter, vid ett bevisat hot om represalier eller liknande, skulle kunna hemlighållas för den misstänkte medan identiteten under tystnadsplikt skulle vara känd för polis, åklagare, försvarare och domstol.¹⁰⁰ I samband med detta hade våldskommissionen bl. a. till uppgift att undersöka hur pass vanligt förekommande det var att parter och vittnen utsattes för våld och hot i anslutning till förundersökningen och rättegång. Kommissionens slutsats i betänkandet (SOU 1990:92) var att Sverige inte hade tillräckligt stora problem inom detta för att motivera en rubbning av de tunga principer om offentlighet och insyn som svensk rättsordning innefattar. Parters och vittnens säkerhet skulle därför enligt kommissionen garanteras på annat sätt och mindre kostsamt sätt, t.ex. genom att samhället vid behov ställer upp med ett frikostigt fysiskt skydd.¹⁰¹

8.1.2 Prop. 1993/94:143

Regeringen anförde år 1993 i propositionen (1993/94:143), vid namn *brottsoffren i blickpunkten*, förslag om att bl.a. begränsa utlämnandet av målsägandens och vittnens personuppgifter.¹⁰² De kom dock fram till att det inte var möjligt att göra några mer genomgripande förändringar i dåvarande rättsläge för att förbättra skyddet för målsägande och vittnen mot våld och hot om våld utan att det skulle stå i konflikt med de grundläggande principerna för ett rättsamhälle. En sådan princip är att part ska känna till och kunna bemöta alla uppgifter som domstolen grundar sitt avgörande på.¹⁰³ Det var enligt regeringen inte genomförbart att ändra reglerna om

¹⁰⁰ SOU 1998:40 s. 309.

¹⁰¹ SOU 1990:92 s. 175.

¹⁰² Prop. 1993/94:143 s.45.

¹⁰³ Prop. 1993/94 :143s. 44.

sekretess eller om parternas rätt till inblick i processmaterialet. Ett alternativ att stärka skyddet för målsägande och vittnen var att man skulle försöka se till att information om målsägande och vittne som saknade materiell betydelse i målet inte skulle komma till den tilltalades vetskap.¹⁰⁴

8.1.3 SOU 1998:40

I SOU 1998:40 gjordes en utredning om möjligheten för bevispersoner att under vissa förhållanden förbli anonym för den tilltalade. Det verkställdes en undersökning om hot mot vittnen där åklagare, tingsrätter och advokater fick, genom enkätsvar redovisa sin syn om den rådande situationen.¹⁰⁵

Som framgår av Europadomstolens praxis är att all användning av anonyma vittnen inte oförenlig med EKMR. När målsägandes eller vittnens liv eller personliga frihet och säkerhet är i fara, kan det vara legitimt att låta dem vara anonyma.¹⁰⁶ Detta gäller dock under förutsättning att den tilltalades försvarare har fått tillfälle att ställa frågor till målsäganden eller vittnet för att kunna ifrågasätta dennes trovärdighet och tillförlitlighet. Ytterligare en förutsättning är att en fällande dom inte enbart får grundas på anonyma vittnesmål.¹⁰⁷

Utredningen övervägde att införa en ordning med möjlighet för bevispersoner att under vissa förutsättningar få vara anonyma i förhållande till den tilltalade. Undersökningen visade att hot mot vittnen och målsäganden till viss del hade ökat men att inget tydde på att övergreppen hade blivit värre. Vidare påvisade man att de övergrepp som förekommer främst riktas mot personer som den tilltalade har en relation till. Eftersom den tilltalade redan har vetskap om vem vittnet eller målsäganden då är ansåg man inte att anonymitet gav något effektivt skydd i proportion till kostnaden för rättssäkerheten.¹⁰⁸ I utredningen förklarades att försvararen hamnar i en konfliktsituation gentemot sin klient genom att han måste hemlighålla identitetsuppgifter som han fått vetskap om under förhören med målsäganden eller vittnet. Mot bakgrund av nämnda omständigheter och det förhållandet att principen om offentlighet och parts rätt till fullständig insyn inte bör åsidosättas utan mycket starka skäl, fann utredningen att det inte var motiverat att föreslå en ordning med anonymitet för målsägande och vittnen.¹⁰⁹

I utredningens överväganden och förslag för att skapa ett bättre skydd i mer allvarliga fall av hot mot bevispersoner föreslogs att Rikspolisstyrelsen skulle få i uppdrag att i samråd med Riksåklagaren och Kriminalvårdsstyrelsen utarbeta ett nationellt handlingsprogram för skydd av bevispersoner. Domstolsverket skulle även få i uppdrag att starta en försöksverksamhet med

¹⁰⁴ Prop. 1993/94 :143s. 45.

¹⁰⁵ SOU 1998:40 s. 300.

¹⁰⁶ SOU 1998:40 s.318.

¹⁰⁷ A.a.s. 318-319.

¹⁰⁸ SOU 1998:40 s.319.

¹⁰⁹ A.a.s. 313.

videoteknik vid förhör med hotade bevispersoner. Utredningen lämnade emellertid inte något författningsförslag i denna fråga.¹¹⁰

8.1.4 Motion 2008/09:ju363

Motion 2008/09:Ju363 *Sekretessbelagd identitet vid vittnesmål i domstol*, är den senaste motionen som lagts fram till regeringen angående det aktuella ämnet. Motionen behandlar möjligheten att vittna under sekretessbelagd identitet för att allmänhetens vittnesbenägenhet ska kunna upprätthållas på en hög nivå.¹¹¹

Antalet dömda för övergrepp i rättssak har på senare år under en lång period stegrat kraftigt. Med stöd av statistik från Brottsförebyggande rådet redogörs för att antalet fällande domar för övergrepp i rättssak år 2000 var 65. År 2007 uppgick antalet till hela 407.¹¹² Övergrepp och hot gentemot vittnen har även renderat i att flera grova våldsbrott förblir ostraffade. I motionen tas exempel upp om att allmänheten i vissa fall inte vågar vittna pga. rädslan från de kriminella gängen. Exempelvis i februari år 1998 sköts en väktare i benet inne på Fittja Centrum inför 25 vittnen. Alla som visste något om motivet var tysta. Året efter knivhöggs en man till döds på en gångväg. Det fanns 70 personer på plats när polisen anlände. Ingen vågade då träda fram och vittna. Resultatet hade sannolikt varit annorlunda om det fanns en möjlighet att assistera till en fällande dom genom en vittnesutsaga, om det samtidigt fanns en möjlighet att förbli anonym.¹¹³

Det belyses i motionen att våra grannländer såsom Norge, Danmark och England tillämpar anonyma vittnen. I motionen sägs att även Sverige bör fundera på om detta kan vara en möjlighet som kan tjäna till att upprätthålla vittnesbenägenheten på en hög nivå vilket renderar i avkunnandet av rättvisa domar och att brottslingar får rättmätiga straff.¹¹⁴

8.2 Utredningar om vittnesskydd på EU-nivå

8.2.1 Europarådets ministerkommitté: en rekommendation NO, R (97) 13 om hot mot vittnen och den tilltalades försvar

Den 10 september år 1997 antog Europarådets ministerkommitté en rekommendation NO, R (97) 13 *om hot mot vittnen och den tilltalades försvar*.¹¹⁵

¹¹⁰ SOU 1998:40 s.317-318.

¹¹¹ Motion 2008/09:Ju 363 , s.1.

¹¹² Motion 2008/09:Ju 363 , s.2.

¹¹³ A.a.s. 2-3.

¹¹⁴ Motion 2008/09:Ju 363 , s.7.

¹¹⁵ Europarådets rekommendation NO. R (97) 13 om hot mot vittnen och den tilltalades rätt till försvar.

Denna rekommendation bygger på Europadomstolens praxis och förefaller ha holländsk rätt som förebild i fråga om kravet på en särskild form för bevisupptagning.¹¹⁶ Ministerrådet anser här att det finns en stigande risk för att vittnen blir utsatta för hot och att det är oacceptabelt att rättsväsendet misslyckas med att få till stånd en rättegång och en dom mot en misstänkt pga. att vittnen är rädda för att vittna fritt och sanningsenligt.¹¹⁷ I rekommendationen framförs bl.a. att medlemsstaterna bör ha ett vittnesskyddsprogram för hotade vittnen och deras anhöriga. Dessa program ska erbjuda diverse skyddsåtgärder som till exempel identitetsbyte, omlokalisering, fysiskt skydd, hjälp med att skaffa nytt arbete, livvaktsskydd och annat fysiskt skydd.¹¹⁸

I rekommendationen förklaras vidare att personer som vittnar anonymt bör ses som en exceptionell åtgärd. Anonymitet får endast användas i undantagsfall och för att ett vittne ska kunna ha den möjligheten ska dennes situation granskas genom ett rättsligt förfarande där den tilltalade får tillfälle att ifrågasätta vittnets hävdade behov av anonymitet, dennes trovärdighet och källan till vittnets vetskap. Då frågan om anonymitet bedöms ska den behöriga juridiska myndigheten beakta dels om vittnets liv eller frihet är allvarligt hotad, dels om bevisningen sannolikt blir betydelsefull och om vittnet verkar vara trovärdigt. Slutligen sägs i rekommendationen att en fällande dom inte endast får eller till väsentlig del grundas på uppgifter från anonyma vittnen.¹¹⁹

8.2.2 Kommissionens arbetsdokument 13.11.2007

Kommissionens arbetsdokument, *om genomförbarheten av EU-lagstiftning på området för skydd av vittnen och personer som samarbetar med rättsväsendet*, är resultatet av ett förberedande arbete som har utförts för att bedöma konsekvenserna av ett tänkbart förslag till EU-lagstiftning på området för skydd av vittnen och personer som kollaborerar med rättsväsendet. Konsekvensbedömningen har emellertid resulterat i slutsatsen att det för tillfället inte är lämpligt att införa lagstiftning på EU-nivå.¹²⁰ Det har under flera år resonerats om det finns ett behov att införa vittnesskydd på EG-rättslig nivå.¹²¹

Att ge vittnen ett adekvat skydd kan vara av avgörande betydelse i vissa fall för att brottslingar ska kunna lagföras eftersom man i alla skeden av ett brottmålsförfarande ofta är beroende av att vittnen samarbetar. Alla har en medborgerlig skyldighet att vittna och staterna har en skyldighet att skydda

¹¹⁶ SOU 1998:40 s.319.

¹¹⁷ SOU 1998:40 s. 305.

¹¹⁸ A.a.s. 319.

¹¹⁹ SOU 1998:40 s. 307.

¹²⁰ Kommissionens arbetsdokument 13. 11. 2007, 693 slutlig, s.2.

¹²¹ A.a.s.2

vittnen mot varje slag av påverkan.¹²² Åtgärder på EU-nivå skulle ge ett mervärde i kampen mot organiserad brottslighet genom att öka det gränsöverskridande samarbetet och uppmuntra vittnen att avge vittnesmål i utbyte mot att de får skydd. En gemensam strategi för skydd av vittnen och personer som samarbetar med rättsväsendet (och deras närstående) skulle, om den respekterar medlemsstaternas olika rättssystem och förvaltningar, kunna leda till fler fällande domar för organiserad brottslighet. Vittneskydd bör på sikt finnas tillgängligt i alla medlemsstater eftersom det är ett mycket verksamt redskap i kampen mot organiserad brottslighet och terrorism av den orsaken att sådana grupper är så slutna att det är svårt att använda traditionella utredningsmetoder.¹²³

År 2004 inleddes det förberedande arbetet med att utveckla bindande EU-lagstiftning rörande vittneskydd. Det samlades information om medlemsstaternas lagstiftning, administrativa strukturer och praktiska erfarenheter för att kunna urskilja luckor i lagen och operativa svagheter som har en påverkan på EU-nivå och för att föreslå lösningar som har ett mervärde för hela EU.¹²⁴ Det gjordes undersökningar år 2006 rörande EU-medborgarnas åsikter beträffande stödet för att ta itu med vittneskydd på EU-nivå. 86% av medborgarna gav stöd åt en gränsöverskridande EU-policy samt ett internationellt samarbete om vittneskydd.¹²⁵ Analysen av lagstiftning och praxis rörande vittneskydd bekräftar att det inte existerar en tillräcklig stabil ram, trots de framsteg som gjorts, främst under de senaste åren. Det betyder dels att det finns stora skillnader mellan medlemsstaternas lagstiftning och administrativa strukturer, dels att detta är ett område som ständigt utvecklas.¹²⁶ Mot bakgrund av konsekvensbedömningen verkar tiden inte vara mogen för någon omedelbar lagstiftningsåtgärd om vittneskydd på EU-nivå. Det har visats att tidigare internationellt arbete har resulterat i svårigheterna med att anta ett bindande instrument. Även om det finns lagstiftning, prioriterade policyområden och domstolsavgöranden inom Europarådet som stöder behovet av bindande åtgärder på området för vittneskydd, har arbetet inte lett till någon bindande lagstiftning.¹²⁷

¹²² Kommissionens arbetsdokument 13. 11. 2007, 693 slutlig, s.2.

¹²³ Kommissionens arbetsdokument 13. 11. 2007, 693 slutlig, s.6.

¹²⁴ A.a.s. 2-3.

¹²⁵ Kommissionens arbetsdokument 13. 11. 2007, 693 slutlig, s. 3.

¹²⁶ A.a.s. 5-6.

¹²⁷ Kommissionens arbetsdokument 13. 11. 2007, 693 slutlig, s.8.

9 Fördelar och nackdelar med anonyma vittnen

Efter att ha gjort en utredning om vittnesregleringen i Sverige och presenterat Norges, Danmarks och Nederländernas lagstiftning gällande anonym bevisning, ska jag i detta avsnitt besvara frågeställning fyra rörande de för- och nackdelar som finns med anonyma vittnen. Dessa fördelar och nackdelar härstammar från den livliga debatt som har förts inom området från diverse praktiker och sakkunniga.

9.1 Fördelarna

Under senare år har det visats att det finns ett växande problem pga. den alltmer frekvent förekommande rädslan att vittna i domstol. Stor del av detta problem grundas i den grövre organiserade brottslighetens framväxt. Det har, som sagt, de senaste åren skett en ökning av hot och våld mot myndighetspersoner i Sverige vilket har resulterat i en större medvetenhet om risker. Detta resulterar i att en oro börjar sprida sig i rättskedjan vilket kan vara systemhotande då åklagare blir mindre benägna att ta sig an fall där det finns inslag av organiserad brottslighet.¹²⁸ Ett sätt att minska detta problem skulle kunna vara att under vissa omständigheter tillåta anonyma vittnen i svenska domstolar. Det har i sådana fall argumenterats för att anonyma vittnesmål bör avläggas under sekretessbelagd identitet och därigenom blir vittnet inte anonymt för domstolen utan endast för den eller de som begått den brottsliga gärningen och som skulle kunna hota vittnet.¹²⁹

Synen på anonyma vittnen som något omöjligt att införa i det svenska rättssystemet har förändrats. De senaste åren har frågan varit uppe i Europadomstolen flera gånger där domstolen har förklarat att grundprincipen om en rättvis rättegång gäller, den tilltalade ska ha rätt att ställa frågor till ett vittne och bemöta vittnesmål, men att det ändå kan finnas omständigheter då det kan vara befogat med anonyma vittnen. En sådan omständighet har ansetts föreligga när det finns risk för vittnets eller målsägandens liv eller hälsa är i fara pga. att de ställer upp för rättssystemet genom att vittna. Däremot får ett anonymt vittnesmål inte innebära några inskränkningar i den tilltalades rätt att försvara sig och domen får inte, som nämnts ovan, grundas på enbart anonyma vittnesmål. Dessutom ska vittnet ha hörts av en domare.¹³⁰

Att allmänheten samverkar med polis och åklagare är helt grundläggande för samhällets förmåga att klara upp allvarliga brott, konstaterar före detta överåklagare Sven-Erik Alhem, som ledde åklagarmyndighetens utvecklingen-

¹²⁸ Rikskriminalpolisen, *Rapport 2009:1*, s.4.

¹²⁹ http://www.kristdemokraterna.se/ingemarvanerlov/Invalid%20name/anonymavittnenafto_nbladet.aspx, Tillåt anonyma vittnen , publicerad 2007-11-27.

¹³⁰ Wallqvist, Anette, Apropå, 4/2007, *Utblick Norge: Vittnen kan få vara anonyma vid grova brott.*

het i Malmö med övergrepp i rättssak som ett ansvarsområde. Han anser att den ökande organiserade brottsligheten är främsta anledningen till att övergrepp i rättssak blivit ett allt vanligare brott. Kriminella grupperingar söker utveckla egna normsystem vid sidan av samhällets. Vittnen och brottsoffer pressas att inte kontakta polisen. Det inträffar till viss del med subtila medel. "Vi vet att din dotter går i klass 4a i den och den skolan", säger en man i t-shirt med ett mc-gängs emblem. Budskapet kan inte missförstås, men hotet uttalas inte öppet och leder till svårigheter med hanteringen av vittnets vilja att infinna sig i rätten och blir ett extremt hot mot vårt rättssystem.¹³¹

Före detta chefsåklagare, och nuvarande polischef Z, som har fört flera uppmärksammade mål mot kriminella gäng är inte överraskad av den markanta ökningen.¹³² Z blev utsatt för ett bombdåd i sin bostad år 2007 och man tror att attentatet kan ha haft en koppling till att Z väckte åtal mot det kriminella gänget Brödraskapet Wolfpack.¹³³ Hon förklarar att när hon började som åklagare var antalet fall av övergrepp i rättssak nästintill obefintliga men har idag blivit en del av åklagarens vardag. Eftersom hela vårt rättssystem bygger på att varje samhällsmedborgare vittnar om sina iakttagelser och anmäler brott som begås är det oerhört allvarligt om vittnen och målsäganden hotas till tystnad, säger hon. Därför är detta ett tryckande problem som, om det växer sig för stort, kan hota hela vårt rättssystem.¹³⁴

Ingemar Venerlov är riksdagsledamot för kristdemokraterna och anser att de flesta som vet något om de kriminella gängens verksamhet är tysta och övertygade om att de i många situationer måste förbli det för att inte på ett eller annat sätt bli skadade. Grova våldsbrott förblir ostraffade trots att polis och åklagare inte sällan har vetskap om uppkomsten av vittnen som skulle kunna fälla den skyldige men inte kan få till stånd en fällande dom eftersom de uteblir eller ändrar sina utsagor av oförklarliga anledningar.¹³⁵ Madeleine Leijonhufvud är professor i straffrätt på Stockholms universitet och anser att det idag har blivit tvunget att öppna för anonyma vittnesmål. Rädslan för att vittna har expanderat och är många gånger befogad. Enligt Leijonhufvud måste användandet av den aktuella vittnesformen ske efter en särskild domstolsprövning och under klart angivna och stränga förutsättningar. Slutligen betonar Leijonhufvud att om en brottsling kan klara sig undan straff genom att hota vittnen undergrävs hela rättssystemet.¹³⁶ Detta är uppenbarligen en större skada än vad anonyma vittnen kan orsaka mot effektiviteten i rättssaken.

¹³¹ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/hot-mot-vittnen-allt-vanligare-1.630799>, *Hot mot vittnen allt vanligare*, publicerad 2005-06-19.

¹³² <http://www.dn.se/nyheter/sverige/hot-mot-vittnen-allt-vanligare-1.630799>, *Hot mot vittnen allt vanligare*, publicerad 2005-06-19.

¹³³ <http://nyheter24.se/nyheter/inrikes/117216-tva-gripna-for-bombdad-mot-aklagare>, *Två gripna för bombdåd mot åklagare*, Publicerad 2009-01-24.

¹³⁴ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/hot-mot-vittnen-allt-vanligare-1.630799>, *Hot mot vittnen allt vanligare*, publicerad 2005-06-19.

¹³⁵ <http://www.kristdemokraterna.se/ingemarvanerlov/Invalid%20name/anonymavittnenaftobladet.aspx>, *Tillåt anonyma vittnen*, publicerad 2007-11-27.

¹³⁶ Apropå 4/2007, *Frågan: ska Sverige införa anonyma vittnen och straffrabatt?*.

Professor emeritus i straffrätt, och ordförande Brottsofferjourernas riksförbund, Hans Klette anser även han att Sverige borde införa anonyma vittnen vid grov organiserad brottslighet i Sverige. Dessa anonyma vittnen ska tillämpas under samma förutsättningar som Europadomstolens rättspraxis formulerat. De aktuella förutsättningarna är att konkret dödshot ska föreligga mot vittnet, polisens efterforskningar ska vara dolda, den tilltalade ska ha möjlighet till förhör och korsförhör och den anonyma vittnesutsagan ska inte vara det enda och avgörande beviset. Han finner således att under de nämnda förutsättningarna så väger fördelarna i dagsläget tyngre för att i processlagen att införa anonyma vittnen än att underlåta att göra det.¹³⁷

Enligt det ovan refererade *Dorsoon-fallet* kan anonyma vittnen godtas när starka skäl talar för det. Rätten påpekade vidare att det var viktigt att det gjordes en avvägning mellan de olika intressena som var aktuella, alltså att principen om en rättvis rättegång i artikel 6 EKMR dvs. försvarets intresse ska balanseras mot vittnenas och offrets intressen när de ska höras. Artikel 6 EKMR kräver inte uttryckligen att hänsyn ska tas till vittnens eller offrens intressen i samband med att de kallas för att höras i mål. Däremot kan deras liv, frihet eller personliga säkerhet äventyras. Detta är intressen som faller inom artikel 8 EKMR. Sådana intressen för vittnen och offer värnas av andra materiella bestämmelser i konventionen, vilket innebär att fördragsstaterna bör organisera sina straffprocesser så att dessa intressen inte äventyras på ett oförsvarligt sätt.¹³⁸

I en rättegång mot en känd ”spelkung” vid namn RK dök inte sex viktiga vittnen upp till huvudförhandlingen av den anledningen att de var rädda. Åtalet mot RK rörde anstiftan till mordförsök i Fisksätra hösten år 2002 och anstiftan till mord på D i Skärholmen våren därpå. Åklagaren i fallet anser öppet att orsaken till att vittnena inte dök upp var att de trodde att staten, under sitt nuvarande rättssystem inte kunde skydda dem. Detta är högst troligt ett oönskat resultat och ett specifikt exempel på något som kunnat undvikas vid ett införande av anonyma vittnen.¹³⁹ De ovan nämnda rättskydden är i praktiken såldes ibland inte tillräckliga och det är en enorm stor skada det svenska rättssystemet ådrar sig varje gång ett vittne inte vågar träda fram och assistera bevisningen mot en eventuell förbrytare.

9.2 Nackdelarna

Att ha anonyma vittnen kan som nämnts strida mot det kontradiktoriska förfarandet eftersom det under dessa förhållanden inte kan säkerställa att båda parter får vetskap om allt material i processen och därmed kanske inte får tillfälle att framföra sina synpunkter om materialet. Sedan år 1990 har frågan om möjligheterna för målsägande samt vittnen att vara anonym aktualiserats både i riksdagen och i regeringskansliet.¹⁴⁰ Anonyma vittnen kan

¹³⁷ Apropå 4/2007, *Frågan: ska Sverige införa anonyma vittnen och straffrabatt?*

¹³⁸ Steen, Sundberg, Christina, *Anonyma vittnen* 1996, s.16.

¹³⁹ <http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=113&a=449218&ref=puff>. Publicerad 2008-10-03, *Hotade vittnen problem för rättvisan*.

¹⁴⁰ SOU 1998:40, s.318.

strida mot flertalet principer inom processrätten. Enligt RB 36 kap.10 § stadgas det att ”innan vittnesmål avlägges, ska rätten höra vittnet om dennes fullständiga namn, ålder, yrke och hemvist, rätten ska även försöka utröna om vittnet står i något förhållande till part eller till saken, som kan vara av vikt för bedömandet av tilltron till vittnets berättelse”. Huvudregeln är att all bevisning ska läggas fram i den tilltalades närvaro på ett sådant sätt att den tilltalade och dennes försvarare har möjlighet att ställa frågor till vittnet. Dessa kunskaper har stipulerats i RB eftersom det ska hjälpa till att stärka eller ifrågasätta vittnets karaktär och trovärdighet. Med ett införande av anonyma vittnen går denna möjlighet uppenbarligen förlorad.¹⁴¹

Före detta chefsåklagare Z hävdar att fler säkerligen hade vågat vittna om de fick vara anonym men hon säger även att om man vänder på det och själv skulle bli anklagad för ett brott och samtidigt inte får veta vem som har anmält – skulle man då tycka att det var rättssäkert? Hur ska man försvara sig då? före detta chefsåklagaren Z anser att vittnenas identitet är ett viktigt ändamål att värna om, men man får inte låta ”ändamålen helga medlen”. Då har man slagit in på samma stig som de man försöker bekämpa.¹⁴²

I utredningen som gjordes i SOU 1998:40 var den främsta invändningen mot anonyma vittnen att försvararen hamnar i en konfliktsituation gentemot sin klient genom att han måste hemlighålla vittnets identitet som han fått kunskap om genom förhör med vittnet. Av dessa förhållanden samt den omständigheten att den grundläggande principen om offentlighet och parts rätt till absolut insyn i processmaterialet inte bör försummas utan mycket starka orsaker fann utredningen, under de då rådande omständigheterna, att det inte var motiverat att föreslå regler med anonymitet för målsägande och vittnen.¹⁴³

Anne Ramberg som är generalsekreterare i advokatsamfundet tycker att vittnen och målsäganden som hotas är oacceptabelt men att samhällets plikt att bekämpa brott får inte leda till att fundamentala rättsprinciper åsidosätts. De eventuella positiva effekterna som skulle infinna sig genom att vittna anonymt menar Ramberg inte alls skulle stå i proportion till de rättssäkerhetsförluster som skulle göras. Principen om att ett vittne inför domstol och parterna muntligen ska lämna sina uppgifter och att endast de uppgifter som frambringas i rätten ska kunna läggas till grund för en dom utgör landets grundläggande principer i vår rättsordning. Med denna bakgrund anser Ramberg att det rent av är förkastligt att tillåta en tilltalad att dömas på uppgifter som lämnats av ett anonymt vittne. Hon påpekar vidare att det inte är acceptabelt att den tilltalade och dennes försvarsadvokat berövas möjligheten att kunna visa huruvida vittnet är trovärdigt eller att de uppgifter vittnet lämnat inte är tillförlitliga. Att införa anonyma vittnen är varken effektivt eller rättssäkert. Den bästa metoden att skydda vittnen anser Ramberg istället är att fortsätta lägga pengar på starkare vittnesstöd. Försvarsadvokaten

¹⁴¹ SOU 1998:40 s.302.

¹⁴² <http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/article3282877.ab>, Publicerad 2008-09-09,

”Känner man sig orolig så ska man berätta det”.

¹⁴³ SOU 1998:40,320.

och den tilltalade skulle därmed helt fråntas sina möjligheter att påvisa omständigheter som kan angripa vittnets trovärdighet eller att de uppgifter som lämnats inte är tillförlitliga.¹⁴⁴ Brottmålsadvokat Peter Althin, är likaså en motståndare till en tillämpning av anonyma vittnen och anser även han att det inte är förenligt med rättsäkerheten. Om en person blir misstänkt för ett brott är det ofta det mest dramatiska som har hänt i den personens liv. Vidare förklarar han att om personen blir åtalad måste denne få veta vad denne ska försvara sig mot. Skulle Sverige tillåta en rättegång där en del av den bevisning som vänds mot den åtalade har sitt ursprung från anonyma vittnen bedömer Althin att den åtalade inte fullt ut kan försvara sig och enligt honom är det inte en försvarlig ordning i en rättsstat som Sverige.¹⁴⁵

När det gäller personer som vittnar under kvalificerad skyddsidentitet, ställer Ramberg frågan huruvida dessa nya bestämmelser omöjliggör en rättvis rättegång för den tilltalade? Det som bör ifrågasättas anser Ramberg är frågeförbudet som gäller de personer som vittnar under s.k. kvalificerade skyddsidentitet.¹⁴⁶ Detta kan i många fall för den tilltalade och dennes försvarare liknas vid att ställas inför ett anonymt vittne.¹⁴⁷ Att en försvarare inte tillåts ställa frågor till ett vittne som vittnar under skyddsidentitet om något som har med den verksamhet som bedrivits under skyddsidentiteten att göra, betyder dels att svårigheterna att försvara sig mot av vittnet lämnade uppgifter ligger mycket nära de svårigheter som uppstår vid anonyma vittnesförhör, dels att just sådana uppgifter många gånger kan vara synnerligen viktiga att få vetskap om från ett försvararperspektiv.¹⁴⁸

Det är fråga om att försöka uppnå en godtagbar balans mellan de viktiga intressena, effektiv brottsbekämpning kontra rättssäkerhet med bevarad tilltro till de rättsvårdande institutionerna. De ökade hoten mot vittnen, rättsväsendets aktörer och journalister är synnerligen allvarliga brott som hotar det demokratiska rättssamhället i grunden. Ramberg påpekar vikten i att samhället tydligt måste sätta ned foten. Det kräver information och agitation redan till de unga i skolan. Att införa anonyma vittnen eller andra nya demokratiska lagregler utgör vare sig ett effektivt eller ett rättssäkert recept.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Ramberg, Anne, *Propå 4/2007, Nej till anonyma vittnen*, s.32.

¹⁴⁵ *Propå 4/2007, Frågan: ska Sverige införa anonyma vittnen och straffrabatt?*

¹⁴⁶ Ramberg, Anne, *Rättsäkerheten i Brottmål –ifrågasatt av Justitiekanslern*, 2007, s.156.

¹⁴⁷ Ramberg, Anne, *Rättsäkerheten i Brottmål –ifrågasatt av Justitiekanslern*, 2007, s.156-157.

¹⁴⁸ A.a.s.157.

¹⁴⁹ Ramberg, *Advokaten* Nr.6 2007 årgång 73, *Anonyma vittnen hot mot rättsäkerheten*.

10 Intervjuer med praktiker angående ett införande av anonyma vittnen

X har arbetat som åklagare i tre år i Skåne-regionen och arbetar idag som domare på Helsingborgs tingsrätt. Vid sidan av arbetet som domare håller hon föreläsningar på Lunds juridiska fakultet.

X anser att Sverige bör tillämpa anonyma vittnen. Däremot tycker hon att det ska ställas upp detaljerade villkor på när ett vittne får vara anonym. Hon är av den uppfattningen, precis som Europadomstolens villkor, att det måste föreligga en hotbild samt att en fällande dom inte får helt eller till en väsentlig del grundas på uppgifter från anonyma vittnen i fall anonym bevisning ska beviljas. Följaktligen kommer anonymiteten för vittnen att leda till att högre krav kommer att ställas på utredningen och frågorna till det anonyma vittnet kommer att ändra karaktär då de kommer bli mer inledande. Det kommer även ställas mer kringfrågor för att försvaret kan få möjligheten att ställa mer ingående frågor för att bygga upp ett bra försvar. Vittnen är överlag väldigt rädda för att vittna när de på något sätt blivit hotade och anser sig vara i en obehaglig situation. Beträffande de grövre brotten är vittnena så pass rädda att de inte vågar lämna en vittnesutsaga. Detta är en situation som X tydligt märkte av när hon arbetade som åklagare och skulle kunna bli förödande för rättssäkerheten om rädslan för att vittna fortsatte växa. Hon påpekar som nämnt att det föreligger en generell rädsla för att vittna även när det rör sig om brott som är av mindre slag och att det då många gånger inte de facto finns en hotbild. Rädslan förstärks dock när vittnena behöver vittna mot ett okänt kriminellt gäng eller exempelvis en tilltalad som betraktas att vara hotfull. Grövre och mer organiserade brott renderar i strängare straff vilket ger upphov till ett större initiativ från de misstänkta att hota vittnen. När X arbetade som åklagare hamnade hon själv emellanåt i hotfulla situationer speciellt när det rörde sig om grova våldsbrottsmål. Därför har X full förståelse för att vittnen ibland kan känna sig hotade och således inte våga ställa upp som vittnen.

X anser att vittnesskyddet idag är allt för lågt. En snabb jämförelse med andra länder som har starkare skydd för vittnen påvisar att Sverige bör erbjuda ett bättre skydd än det vi har. Hon tycker att Europa bör ha ett Europeiskt samarbete gällande reglering av vittnesskydd, av den anledningen att de öppna gränserna inom EU resulterar i en gränsöverskridande brottslighet och ibland förekommer det att vittnen från andra länder kommer till Sverige för att vittna. I dessa situationer kanske de har en annan vittnesreglering än vad Sverige har, exempelvis har Norge i sin lagstiftning tillåtit användande av anonyma vittnen, vilket leder till ineffektivitet. Ett Europeiskt samarbete hade underlättat både för vittnena och det effektiva resultatet av att ha en likartad reglering.

Slutligen betonar X att i de bästa av världar hade hon föredragit att anonyma vittnen inte skulle tillämpas. Men verkligheten är idag annorlunda och klimatet hårdnar genom att det blir allt fler grövre brott bland enskilda personer och de kriminella gängen. Sverige måste kunna skydda de så viktiga vittnena och kunna genomföra rättegångar där brott lagförs eftersom utan vittnen har vi inte ett fungerande rättssystem. Hon tror att Sverige så småningom kommer att ta efter våra grannländer Norge och Danmark och införa anonyma vittnen i Sverige. Den ökande hotbilden riskerar att orsaka oerhört mycket mer skada på rättssystemet än de rättsprinciper anonyma vittnen skulle strida mot.¹⁵⁰

Brottsmålsadvokaten Y har arbetat som advokat i 35 år inom humanjuridik, och de tjugo senaste åren av dessa har han enbart intresserat sig för och åtagit sig brottmål. Y är idag en utav Sveriges framgångsrikaste försvarsadvokater.

Y har en bestämd åsikt gällande användningen av anonyma vittnen då han anser att det medför en alltför stor rättsosäkerhet för den tilltalade för att kunna implementeras. Beträffande Europadomstolens förutsättningar som stipulerats för ett användande av anonyma vittnen, speciellt att en fällande dom inte helt eller till en väsentlig del grundas på uppgifter från anonyma vittnen, anser Y är alltför komplexa att applicera i realiteten. Han menar att det i vissa fall kommer vara helt omöjligt att bedöma om den anonyma vittnesutsagan är den avgörande faktorn för avgörandet, även om det inte skulle vara den enda bevisningen. Det kan exempelvis finnas flera indicier som pekar på att den anklagade är skyldig och så blir den anonyma vittnesutsagan den så kallade "tungan på vågen" som faller avgörandet till nackdel för den anklagade. I detta fall blir det anonyma vittnesmålet slutligen det avgörande för utfallet. Y framhåller att den anklagade då fråntas möjligheten att angripa det anonyma vittnets trovärdighet. Den anklagade skulle möjligtvis kunna ha vissa kunskaper om vittnet som kan ha betydelse för att angripa vittnets trovärdighet. Det skulle t.o.m. kunna vara så att de har vissa personliga motsättningar dem emellan som inte skulle kunna uppdagas under detta vittnessystem.

Som nämnts tidigare i avhandlingen tillåter den norska och danska lagstiftningen tillämpning av anonyma vittnen. I den norska och danska lagstiftning stadgas att vittnet endast ska vara anonym för den anklagade, medan identiteten ska vara känd för försvararen, åklagaren samt domaren. Detta, menar Y, kan leda till en lojalitetskonflikt mellan advokaten och klienten genom att försvaret inte blir fullständig. Som nämnts ovan finns det en möjlighet att den anklagade har kunskap om det anonyma vittnet som kan vara värdefullt för försvaret och det kan till och med vara till dennes fördel. För att då kunna angripa vittnets trovärdighet krävs det att den tilltalade får kännedom om vittnets identitet. Att enbart försvararen får kännedom om vittnets identitet har

¹⁵⁰ Intervju med domare Karoline Fridolf, kl:11.10, 2009-04-16.

ingen betydelse i den mån att den tilltalade inte kan frambringa den kunskap denne har om vittnet när personen i fråga är anonym.

Lagen om kvalificerad skyddsidentitet tycker Y strider till viss del mot rättsäkerheten men anser endast att det rör det sig om ett mindre ingrepp i rättsäkerheten som står i proportion till resultatet man strävar att uppnå med lagen. Denna proportionalitet anser han inte erhålls i frågan om den totala anonymiteten.

Y anser att om det förekommer ett problem med att vittnen utsätts för hot är det lagstiftarnas uppgift att bestraffa hårdare genom att exempelvis höja straffet för övergrepp i rättsak. Samhällets skyddsmekanism för vittnena måste förstärkas för vittnena. Han är medveten om att övergrepp i rättsak de senaste åren har ökat men att detta inte ska åtgärdas på bekostnad av den tilltalades rättsäkerhet. Han menar dessutom att hoten förekommer i betydligt mindre utsträckning och är ett mindre hot mot vårt rättssystem än vad massmedia har framställt den att vara. Den tilltalades rättsäkerhet får inte ge vika till följd av samhällets svårighet och problem att skydda utsatta vittnen.

Y anser att det finns en risk att Sverige kommer att följa grannländernas exempel med hänsyn till Europadomstolens avgörande, och därigenom tillåta anonyma vittnen. Det kanske leder till mer fällande domar men på bekostnad av rättsäkerheten.¹⁵¹

¹⁵¹ Intervju med brottmålsadvokaten Sten-Åke Larsson, kl:11.00, 2009-03-23.

11 Analys

Efter att ha gjort en utredning angående det nuvarande rättsläget i Sverige och huruvida det finns ett behov av att här tillämpa en användning av anonyma vittnen, samt om det eventuellt strider mot rättsäkerheten att tillämpa anonyma vittnen, ämnar jag att sammanfatta det ovan anförda och analysera frågan baserat på min egen uppfattning. I detta avsnitt har jag för avsikt att försöka utreda om det skulle kunna vara aktuellt för Sverige att tillämpa anonyma vittnen i vissa fall utan att det skulle innebära en alltför stor förlust för försvarets sida samt om det rådande vittnesskydd vi har i Sverige är tillräckligt. För att på bästa vis kunna ta ställning till frågan om anonymitet för vissa vittnen ska tillämpas anser jag att en avvägning bör göras mellan den tilltalades och vittnets skilda intressen eftersom dessa är de två viktiga intressen som ständigt hamnar i strid med varandra när det rör sig om anonyma vittnen.

11.1 Är vittnesskyddet tillräckligt?

Vittnesplikten är starkt förankrad i svensk rätt och det är straffbelagt att undgå vittnesplikten, såvida inte något av undantagen i lagen är tillämpbara. Idag är det samtidigt ett alltmer tryckande problem att vittnen känner sig hotade och utsätts för övergrepp vid själva vittnandet. Med anledning av detta vill många vara anonyma när de utför sin vittnesplikt samtidigt som många inte ställer upp eftersom det idag inte finns en möjlighet till att vara anonym. Det finns idag, som ovan nämnts, vissa skyddsåtgärder för att skydda vittnen. Domstolen kan i vissa fall besluta att en part eller åhörare inte får närvara vid förhören till följd av vittnets rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen. Vittnesberättelse som har lämnats i parts frånvaro ska dock återges i behövlig omfattning när parten åter är närvarande. Vidare ska parten beredas tillfälle att ställa frågor till vittnet. Dessa är alla åtgärder som inte är lika långtgående som ett accepterande av anonyma vittnen. Frågan är således om denna reglering är tillräckligt för att vittnen ska känna sig trygga i vårt rättssystem och om ett införande av anonyma vittnen står i rimlig proportion på de återverkningar det har på rättssystemet? Att part eller åhörare, under en viss tid, kan lämna rättssalen kan förvisso göra det lättare för vittnet att lämna sin utsaga men något riktigt skydd kan det inte sägas vara eftersom parterna kommer in i salen igen och möter då vittnet.

Vad beträffar stadgandet om övergrepp i rättssak i 17 kap. 10 § BrB, är jag tveksam till om detta har någon större betydelse för trakasserier och hot mot vittnen. En lagföring av denna brottslighet fordrar att den utsatte träder fram vilket inte kanske alltid inträffar av den orsaken att vittnena är rädda för att bli utsatta för repressalier.

Vittnen kan också skyddas genom olika folkbokföringsåtgärder. Dessa måste emellertid ha aktualiserats redan före rättegången eller senast vid denna.

Det kan då föreligga en möjlighet för förföljaren, vid rättegångstillfället, att få fram information om vittnet. Sekretessmarkering innebär vidare inte heller någon större omställning för den enskilde. En sekretessprövning sker vid en begäran om uppgifter om personen. Så är dock inte fallet när det gäller kvarskrivning och användande av fingerade personuppgifter. Här nödgas den enskilde flytta samt i det senare fallet att dessutom få en ny identitet och därmed lämna det gamla livet bakom sig under en begränsad tid. Att tvingas att leva i en ny identitet till följd av trakasserier just för att vittnet har bevittnat ett brott och ska uppfylla sin samhällsplikt anser jag är orättvisst och minst lika stötande mot dennes personliga sfär som ett anonymt vittne skulle orsaka mot en tilltalad. Jag har därför full förståelse för att vissa personer väljer att inte lämna sina vittnesmål för att det kan finnas en risk för att vittnet utsätts för repressalier. Därav anser jag att vittnesskyddet i Sverige inte utgör ett tillräckligt skydd för vittnen, detta är svaret på frågeställning två.

Ett bra exempel på vad den organiserade brottsligheten gör för att skrämja vittnen, målsägande, polis och åklagare, är bombdådet mot den före detta chefsåklagaren Z. En sådan händelse tror jag kan injaga fruktan hos många vittnen och jag kan sålunda förstå att de som i förväg tror att de eller deras familj kan utsättas för hot väljer att glömma bort vad de har bevittnat eller upplevt. Brå utför en pågående utredning om *otillåten påverkan mot åklagare och domare*.¹⁵² I denna utredning görs en enkätundersökning i Sverige och Finland angående domare och åklagarens utsatthet i rättsprocesser och huruvida de upplever hot eller trakasserier under deras arbete. Denna utredning kommer att publiceras den 17 juni år 2009 och är av intresse för att se hur den rådande hotbilden ser ut för åklagare och domare. Dock går det inte idag att införskaffa något material eller mer information om det men bara utförandet av utredningen tyder på att det finns någon form av oroande hotbild.

Jag tror även att sannolikheten är stor att det finns risk för stora mörkertal när det gäller vittnen som beskådat någon form av brottslighet men inte vågar ge sig till känna som vittnen pga. rädsla för potentiella repressalier. I motionen 2008/09 beskrivs en incident i Fittja år 1998 där det befann sig ett flertal vittnen som såg en väktare bli skjuten men ingen vågade vittna. Jag tror inte att situationer som denna hade varit lika vanliga om Sverige hade infört ett system med anonyma vittnen. Bara den stipulerade möjligheten att kunna vara anonym hade givit samhällsuppdraget att var vittne positiva inslag av säkerhet och att man värnar om vittnenas välmående. Detta istället för den negativa bild många idag har efter attentat eller hot mot vittnen. Jag tror att det finns en hotbild hos många vittnen och därför vågar de inte träda fram. Många gånger kan denna hotbild vara något vittnena skapat själva eller som advokat Y påpekade att massmedia överdriver hotbildens verkliga omfång.

Men det förekommer givetvis övergrepp i rättsak och vittnena törs inte vittna pga. rädsla för repressalier. En sådan vittnessituation undergräver vårt

¹⁵² Brå rapport 2009:13, *otillåten påverkan mot åklagare och domare*.

rättssystem och är enligt min mening oacceptabel. Det är därför viktigt att samhället reagerar kraftfullt med att erbjuda utsatta vittnen så säkra och trygga skydd att hoten eller våldet inte får den avsedda effekten. Jag tycker att om samhället kräver att gemene man ska vittna måste samhället även erkänna vittnenas behov och rättigheter samt tillförsäkra vittnena skydd från hot och repressalier.

Kommissionens arbetsdokument 13.11.2007, *om genomförbarheten av EU-lagstiftning på området för skydd av vittnen och personer som samarbetar med rättsväsendet*. Detta arbetsdokument visar på att det finns ett stöd att ta itu med vittnesskydd på EU-nivå, bl.a. så tyckte 86 % av personer som tillfrågades i en undersökning att det fanns ett starkt behov av ett EG-rättsligt samarbete gällande vittnesskydd. Jag anser att det skulle vara bra om vi hade en gemensam EU-lagstiftning på området för skydd av vittnen. Just av den anledningen att ingripanden på EU-nivå skulle vara ett sätt att bekämpa den organiserade brottsligheten genom att öka det gränsöverskridande samarbetet samt att få vittnen att känna sig skyddade när de avger vittnesmål. Precis som domare X tycker måste vi vara väl införstådda med att de öppna gränserna leder till en hårdare och mer utspridd kriminalitet och det skulle underlätta för rättssystemet om EU länderna hade likartad reglering rörande vittnesskydd.

11.2 Finns det ett behov av att införa ett anonymitetsskydd i Sverige?

Huruvida det finns ett behov av att införa ett anonymitetsskydd i svensk rätt eller inte, är en väldigt komplicerad fråga eftersom det är två vitala intressen som står mot varandra vid ett införande - rätten till en rättvis rättegång för den anklagade gentemot rätten till personlig säkerhet för vittnet. Det är många intressen som står på spel och därmed väldigt komplext att avgöra om det är den tilltalades intresse att få förhöra vittnet och på så vis kunna försvara sig mot vittnets utsaga, eller om det istället är vittnets rätt att uppleva sig trygg, som väger tyngst. Båda intressena är viktiga skyddsvärden och när denna avvägning görs måste även EKMR beaktas. De aktuella artiklarna som är av intresse är, som nämnts ovan, artikel 6 i EKMR som omfattar rätten till en rättvis rättegång och artikel 8 i EKMR som stadgar rätten till skydd för sitt privat- och familjeliv sitt hem och sin korrespondens.

I fallet *Doorson* öppnar Europadomstolen som nämnt i uppsatsen möjligheten att använda anonyma vittnen i vissa fall. I fallet görs en proportionalitetsavvägning vid de motstridiga intressena där rätten ansåg att det var viktigt att även beakta vittnets rättigheter till säkerhet och frihet. Dessa intressen måste vägas mot intresset för en rättvis rättegång för den tilltalade. I detta fall beviljades anonymitet som bevisning. Rätten påpekade emellertid att anonyma vittnen ska användas med försiktighet och att en fällande dom inte enbart får grundas på anonyma vittnesutsagor samt att försvarets rättig-

heter ska vara säkrade genom att försvaret kan förhöra vittnena och avgöra deras trovärdighet.

Jag anser att Europadomstolen har gjort en bra avvägning mellan de två intressena. Trots att det är ett ingrepp i den tilltalades rättsäkerhet att tillåta anonyma vittnesmål så uppställs villkor på när det får användas. Det får följaktligen inte tillämpas i alla situationer. Jag finner därmed att anonymitet bör tillåtas i vissa fall när vittnena känner sig hotade och när det finns en uppenbar risk för att deras säkerhet äventyras men att detta ska aktualiseras endast vid helt säkerställda fall eftersom den tilltalades rättsäkerhet som man försakar väger tungt. Emellertid anser jag att domstolen i fallet *Doorson* gjorde en alltför knapphändig bedömning angående den hotbild som påkallade en användning av de anonyma personernas vittnesutsagor. Europadomstolen anförde att det oftast fanns en hotbild i liknande narkotikafall, vilket enligt min mening var en alldeles för generell bedömning. Eftersom anonyma vittnen är ett intrång i rättssäkerheten ska det vara noga utrett att det verkligen finns ett tryckande behov av att använda anonyma vittnen i det enskilda fallet. Jag menar att det då bör göras en individuell bedömning av den hotade situationen i varje fall.

Jag anser vidare att Europarådets rekommendation, *NO, R (97) 13 om hot mot vittnen och den tilltalades försvar*, har ställt upp väl utarbetade förutsättningar med ett säkerställande av balans mellan den tilltalades intressen gentemot godkännandet av anonyma vittnen. Rekommendationens kriterier bör, enligt min åsikt, vara allmänt vägledande vid ett eventuellt införande av anonyma vittnen i Sverige eftersom de grundas på Europadomstolens praxis. Detta dels för att det är en europeisk minimistandard som vi har åtagit oss att följa, dels för att Europadomstolens praxis har en genomarbetad syn på balanseringen och förutsättningarna för anonyma vittnen. Några av de kriterier som uppställs är följande; om ett vittne ska vara anonym ska den behöriga juridiska myndigheten beakta dels om vittnets liv eller frihet är allvarligt hotad, dels om bevisningen sannolikt blir betydelsefull och slutligen om vittnet verkar vara trovärdigt. Slutligen uppges i rekommendationen att en fällande dom inte endast får eller till väsentlig del grundas på uppgifter från anonyma vittnen.

När det rör det sista kriteriet håller jag med advokat Y om att det i realiteten är svårt att komma ifrån att den anonyma vittnesutsagan har en avgörande roll i domens utfall. Pekar flera omständigheter på att den tilltalade är skyldig kan det anonyma vittnesmålet var det som väger över i vågskålen och faller därigenom den tilltalade. Trots denna risk som existerar för försvaret att inte kunna angripa det anonyma vittnes trovärdighet, har Europadomstolen uttalat sig i *Doorson mot Nederländerna* att de anonyma vittnenas utlåtanden i fallet värderats med stor försiktighet och att domen inte enbart hade baserats på de anonyma vittnesmålen. Visserligen kommer dessa situationer i svensk rätt kräva djupgående analyser för våra domare att säkerställa, och det kommer inte alltid att vara lätt att bedöma huruvida vittnesutsagan har en avgörande betydelse för fallet i fråga eller inte, men jag anser att det är så behövt att införa anonyma vittnen att fördelarna ändå i vissa givna fall

kommer att stå i proportion till nackdelarna. Enbart ett införande av det kan, enligt mig, möjligtvis ha en avskräckande effekt för delar av brottsligheten. Ett kriminellt gäng som har en vetskap om möjligheten att ställas inför ett anonymt vittne kan komma att avstå från vissa gärningar eftersom de inte kan undkomma straff genom att hota vittnen.

Problematiken angående en eventuell stridighet mot rättssäkerheten behandlas inom principen om rätten till en rättvis rättegång. För att en rättegång ska anses rättvis har det enligt artikel 6.3 EKMR uppställts vissa rättigheter som den tilltalade ska ha i en brottmålsrättegång. I artikel 6.3(d) EKMR stadgas en rätt att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas, samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot en. De rättigheter som stadgas i konventionen är så kallade minimirättigheter. Detta innebär ett krav på medlemsstaterna att anpassa sin nationella rätt så att de garanterar minst de rättigheter som stadgas i konventionen. Dock är den nationella rätten fri att vara mer långtgående och således stadga ett starkare skydd än vad konventionen anger. I princip skulle således försvarets rättigheter ur ett svenskt perspektiv kunna beskäras något mer utan att det orsakar en konflikt med EKMR. Europadomstolen har som nämnt fastslagit att det är tillåtet att använda sig av anonyma vittnen i vissa fall och det strider därmed inte mot artikel 6 EKMR som stipulerar rätten till en rättvis rättegång.

Anonymiteten för vittnen anser jag ska begränsas till att gälla i vissa givna situationer eftersom anonymiteten samtidigt inskränker den tilltalades rättssäkerhet. Anonymiteten bör därför ske med försiktighet och kan inte vara av ett generellt slag. De fall som det skulle kunna vara aktuellt att tillämpa anonyma vittnen är när det rör sig om grova brott och när det föreligger en hotbild. Enligt min mening så står skadan de anonyma vittnena orsakar på rättssystemet inte i rimlig proportion till den nytta den medför i de situationer det rör sig om brott med lägre straffskala. För att sammanfatta de utredningar och de debatter som har figurerat i litteratur och media så ska de anonyma vittnena endast vara ett instrument mot den växande, grövre och organiserade brottsligheten. De tidigaste utredningarna kom fram till att det inte fanns en tillräckligt stor hotbild, när man talar om vittnen som inte vågar kliva fram pga. hot, mot den svenska rättssäkerheten, men detta har ändrats på senare år. Jag anser att det idag krävs ett rättsinstrument med anonyma vittnen för att dessa företeelser inte ska betraktas som framgångsrika för förövarna. Idag kan det nog av många kriminella betraktas just som ett framgångsrikt och effektivt sätt att undandra sig lagen, vilket är förödande och värre än ett mindre övertramp i den enskildes rättssäkerhet. Under dessa omständigheter, och vid grövre brott, anser jag definitivt, under dagens rådande hotbild, att de positiva följderna av anonyma vittnen väger över de negativa. Men det får inte glömmas bort att det fortfarande rör ett ingrepp i den tilltalades rättssäkerhet och därför bör anonyma vittnen tillämpas med stor försiktighet och restriktivitet.

Den mest uppenbara förlusten anser jag är möjligheten att på ett tillfredsställande vis kunna försvara sig under rättegången. För att den tilltalade ska ges

chansen att försvara sig på bästa sätt krävs enligt min mening primärt att han ska ha vetskap om vittnets identitet. Om ett vittne tillåts vara anonymt kan det bli stora svårigheter för den tilltalades försvarare att på ett tillfredsställande vis kunna motförhöra vittnet. Kännedom om vittnets identitet är en förutsättning för att på det mest effektiva sättet kunna angripa vittnets utsaga och ifrågasätta trovärdigheten i vittnesmålet. Den kanske mest uppenbara risken med att tillåta anonyma vittnen är att vittnet kan ha en osämja med den tilltalade vilket i sin tur kan resultera i att vittnet lämnar ett falskt vittnesmål. Osämjan kanske då inte blir känd för rätten samt vittnets eventuellt tvivelaktiga trovärdighet. Denna risk aktualiseras då vittnet av egna motiv medvetet väljer att avge en oriktig eller överdriven utsaga. Vore dennes identitet känd skulle den tilltalade och hans försvarare kunna avslöja vittnets motiv vid ett motförhör. Ett användande av anonym bevisning resulterar i att försvaret hamnar i en lojalitetskonflikt gentemot sin klient. Detta eftersom försvaret besitter information om vittnet som klienten inte får vetskap om. Det är emellertid domstolens uppgift att utreda om vittnet har någon relation till den tilltalade och om vittnet är trovärdigt och har en tillförlitlig utsaga. Som ovan nämnt är det en komplicerad avvägning att besluta om det är den tilltalades intresse att få förhöra vittnet och på så vis kunna försvara sig mot vittnets utsaga, eller om det istället är vittnets rätt att uppleva sig trygg, som väger tyngst. Dock under de förutsättningar jag ovan diskuterade finner jag det behövligt att göra vissa intrång i den tilltalades möjlighet till ett effektivt försvar för att nå de resultat som eftersträvas, vilka är att få vittnen att känna sig trygga och att i slutändan kunna lagföra brott. Det ska även klargöras att jag samtidigt anser att de anonyma vittnenas utsagors betydelse för en eventuellt fällande dom ska utredas ingående av rätten och får aldrig ges alltför stor vikt. Om det kan konstateras att vittnet inte har någon anledning att misskreditera den tilltalade anser jag att den tilltalade har en god möjlighet att förhöra vittnet. Problemet med den tilltalades rätt att förhöra ett anonymt vittne är enligt min mening de frågor som måste lämnas obesvarade, de frågor som rör vittnets identitet. Om en självständig utredning görs av rätten som utesluter att vittnet har egna dolda motiv för att inte tala sanning behöver inte motförhöret behandla dessa frågor. Istället kan försvararen rikta in sig på att angripa själva utsagan.

Det främsta syftet med att låta vissa vittnen vara anonyma gentemot allmänheten och den tilltalade skulle vara att skydda vittnet från att utsättas för våld eller hot om våld. Om vittnets identitet blir hemlig måste det ändå finnas en viss krets som fortfarande skulle få vetskap om identiteten, åklagare, domare och försvararen. Detta är en situation som skulle kunna medföra stora problem ur rättssäkerhetssynpunkt men som har lösts i de länder som använder anonyma vittnen, genom att den tilltalade har rätt att ta del av vittnesmålet och genom sin advokat ställa frågor till vittnet.

Som nämns ovan ger de norska reglerna försvararen möjlighet att själv välja om han vill ta del av uppgifter kring ett anonymt vittnes identitet eller inte. Jag är något tveksam till om denna möjlighet bör ges då jag anser att det finns en risk för att den kan medföra en negativ obalans i relationen mellan den tilltalade och hans försvarare. Detta av den anledningen att den tilltalade

kan ha en viktig information om vittnet som kan vara till den tilltalades fördel. Har då inte den tilltalade vetskapen om vittnets identitet kan inte förvaret bli fullständig. Emellertid råder det mindre risk för att rättsäkerheten fallerar om försvararen får ta del av vittnets identitet.

Tidaholmsmordet visar på att anonymitet i vissa fall kan tillåtas för vittnen då den fria bevisprövningen råder. Frågan i fallet var om en utskrift av ett redan upptaget förhör med en anonym person kunde tillåtas eller inte. Enligt rätten skulle frågan avgöras i ljuset av principen om fri bevisprövning. Denna princip talade enligt rättens mening för att förhöret kunde tillåtas som bevis trots att det inte hade uppstått i enlighet med rättegångsbalken. Det förutsatte dock att beviset utgjorde det bästa bevismedlet. Då vittnet vid avgörandet inte längre befann sig i Sverige utan var utvisad och förbjuden att återvända till landet tyckte rätten att utskriften av förhöret med honom var det bästa bevismedlet. Följaktligen godkände hovrätten den anförda bevisningen och de tilltalade dömdes som i tingrätten för mord, dock ansågs det ha ett väldigt lågt bevisvärde. Tidaholmsfallet är ett exempel på att Sverige inte ställer sig helt främmande för ett godkännande av anonyma vittnen. Jag anser att det var rätt beslut att låta det vittnet som vågade berätta om händelsen att förbli anonym. Det får inte glömmas bort att det även fanns ett annat vittne som inte var anonym som kunde bekräfta det anonymas vittnes observation. I sådana fall där inga vittnen vågar träda fram pga. rädsla att utsättas för hot och våld tycker jag att de ska finnas en möjlighet att förbli anonym under Europadomstolens nämnda förutsättningar.

11.3 Är det möjligt att tillämpa en rättvis rättegång trots att anonym bevisning beviljas?

Jag anser att det finns möjligheter att upprätthålla en rättvis rättegång samtidigt som man accepterar att låta vissa vittnen vara anonyma, detta är svaret på frågeställning tre. Som framgått av diskussionerna ovan så är det nästintill omöjligt att bilda ett rättssystem med en acceptans av anonyma vittnen som inte inverkar negativt på kravet på en rättvis rättegång, och det är möjligt att ett sådant system aldrig kommer att aktualiseras. Enligt min mening ska dock anonyma vittnen, och deras mål att främja den för hela rättssystemet så vitala bevisningen, ställas i paritet med omfattningen av den potentiella skadan den har på rättssäkerheten. Häri anser jag att det uppstår tillfällen där både samhällsnyttan och fördelarna för rättssystemet i sin helhet, som de anonyma vittnena kan frambringa, väger tyngre än den skada de kan ha på rättssäkerheten. Dock är detta utrymme väldigt snävt och kräver detaljerade regleringar angående de förutsättningar som måste vara för handen och hur man ska minimera den eventuella skadan på den tilltalades rättssäkerhet.

Om man ser till våra grannländer Danmark och Norge, som har lagstiftat användandet av anonyma vittnen, efter användandet av bl.a. den nämnda rekommendationen av Europarådet som grundar sig på Europadomstolens

praxis, så ska användningen av anonyma vittnesmål tillämpats väldigt restriktivt och uteslutande användas vid grova brott. Det är inom denna linje jag anser att även ett svenskt införande skulle följa. Det ska finnas någon form av detaljreglering gällande de brott som kan bli aktuella för ett användande av anonyma vittnen, exempelvis vissa brott som bevisligen är mer utsatta för repressalier gentemot vittnen och vissa grövre brott. Det ska dock framhållas att anonyma vittnen har realiserats i väldigt få fall i våra grannländer efter lagstadgandet vilket skulle kunna påvisa att behovet inte är så stort. Emellertid tror jag att behovet av anonyma vittnen kommer att öka i takt med den stigande grövre och organiserade brottsligheten samtidigt som den framkallar en avskräckande effekt gentemot brottslingar som systematiskt hotar vittnen i sin organiserade brottslighet.

Däremot anser jag att Nederländernas lagstiftning rörande anonyma vittnen är ett för stort ingrepp i den tilltalades rättsäkerhet. Detta av den orsaken att lagen kan tillåta att undersökningsdomaren kan vägra den misstänkte och försvararen samt åklagaren att närvara vid förhöret med det anonyma vittnet. Trots att undersökningsdomaren ska underrätta åklagaren och den misstänkte eller dennes försvarare om innehållet i vittnets utsaga, och vidare ge dem tillfälle att lägga fram frågor som ska ställas till vittnet, menar jag att det är ett alltför stort ingrepp i den tilltalades rättsäkerhet att försvaren inte får chansen att angripa vittnets trovärdighet genom att närvara vid förhöret. Att enbart ställa frågor utan att se vittnet är en stor förlust för försvaret. I Norge och Danmark har försvaret rätt att se vittnet vilket jag anser är rättsäkert för försvaret.

Generalsekreteraren Anne Ramberg i Sveriges advokatsamfund anser att det strider mot rättsäkerheten om Sverige tillåter anonyma vittnen. Hon tycker dels att det är förkastligt att låta en tilltalad att dömas på uppgifter som lämnats av ett anonymt vittne, dels att försvaret och den tilltalades saknar rätten att visa att vittnet är trovärdigt och saknar tillförlitliga uppgifter. Rambergs kritik anser jag bör kunna bemötas genom att återropa Europadomstolens praxis som uppställer kriterier som är rättvis i förhållande till den tilltalade. Europadomstolens praxis förkastar helt och hållet att en tilltalad ska dömas enbart på anonyma vittnets utsaga och vidare ska försvaret alltid ha tillfälle att kunna förhöra det anonyma vittnet för att kunna utröna dennes trovärdighet och uppgifters tillförlitlighet. Därav anser jag att Europadomstolens praxis har funnit en bra balans mellan de angelägna intressena och är en god mall att följa vid en eventuell lagstiftning om anonyma vittnen.

Den nuvarande lagstiftningen angående kvalificerade skyddsidentiteter är effektiv dels i brottsbekämpningsperspektivet, dels att de personer som är under täckmantel utsätter sig själva och anhöriga för stor risk och att få en skyddad identitet minskar denna risk. På liknande grunder hade även en generell rätt till anonyma vittnen enligt mig kunnat rättfärdigas. Europadomstolen har konstaterat genom sina avgöranden en viss acceptansnivå gällande försvarets förluster vid användningen av anonyma vittnen. Denna nivå i jämförelse med den nivå som den svenska lagen om kvalificerade skyddsidentiteter ligger på är inte obetydligt lägre. Således erbjuder EKMR

större möjligheter till vittnesanonymitet än vad svensk lag erbjuder. Anonyma vittnen bidrar till fler tunga bevisningar som leder till fler fällande domar. Ett effektivt sådant system kommer även att ha förebyggande effekter som motverkar brottslighet i den mån att ökningen av de fällande domarna avskräcker från att begå kriminella handlingar som tidigare hade kunnat undgå straff genom någon form av hot mot ett vittne. I likhet med domare X hade jag helst sett att anonym bevisning inte skulle behövas i vårt rättssystem, detta eftersom det alltid kommer att inverka mer eller mindre på den tilltalades rättssäkerhet, men realiteten är idag en annan. I dagens samhälle finns ett starkt behov av att under vissa omständigheter skydda och säkra vittnen så att kriminella handlingar i slutändan kan straffas. Under dessa omständigheter resulterar anonyma vittnen i mer fördelar än nackdelar för vårt rättssamhälle.

12 Bilaga A

12.1 Intervjufrågor till brottmålsadvokat Y

1. Hur länge har du jobbat som brottmålsadvokat?
2. Tycker du att vi ska införa anonyma vittnen i Sverige? I fall svaret är nej, varför ska vi inte införa anonyma vittnen?
3. När målsägandens eller vittnens liv eller personliga frihet och säkerhet är i fara, kan det då inte vara legitimt att låta dem vara anonyma?
4. Skulle inte fler fall bli uppklarade om vi införde anonyma vittnen?
5. Våra grannländer Norge och Danmark har infört tillämpning av anonyma vittnen, vad anser du om detta?
6. Övergrepp i rättsak har ökat de senaste åren enligt Brottsförebyggande rådets statistik, det kan vara ett resultat av att vittnen inte torsk vittna pga. att de är rädda för repressalier, vilken anser du är den bästa metoden för vittnena att känna sig trygga?
7. Det sägs att det strider mot rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen att tillämpa anonyma vittnen. Dock har Europadomstolens praxis tillåtit anonyma vittnen i vissa fall tex. när det existerar en hotbild samtidigt som en eventuellt fällande dom inte får helt eller till en väsentlig del grundas på uppgifter från anonyma vittnen. Vad har du för åsikt om Europadomstolens avgöranden?
8. Argumenten mot ett införande av anonyma vittnen har varit att det inte råder kontradiktion mellan parterna samt att det strider mot rättsäkerheten, vad anser du om detta?
9. Vi har i Sverige nyligen infört kvalificerad skyddsidentitet för en tjänsteman, Generalsekreteraren i Sveriges advokatsamfund Anne Ramberg kritiserar starkt denna lagen och anser att den strider mot rättsäkerheten, vad tycker du om denna lag och vad är de väsentliga skillnaderna på att legitimera detta och inte ett införande av anonyma vittnen?

13 Bilaga B

13.1 Intervjufrågor till domare X

1. Hur länge har du arbetat som domare?
2. Övergrepp i rättsak har ökat de senaste åren enligt Brottsförebyggande rådets statistik, det kan vara ett resultat av att vittnen inte törs vittna pga. Att de är rädda för repressalier. Är detta något du har märkt av?
3. Har du som åklagare eller domare känt dig hotad?
4. Tycker du att Sverige ska införa anonyma vittnen? Om ja, tror du att fler fall skulle klaras upp?
5. Om ett införande skulle vara aktuellt, ska det gälla alla brott eller ska det röra sig om de grövre brotten?
6. Det sägs att det strider mot rätten till en rättvis rättegång enligt artikel 6 i Europakonventionen att tillämpa anonyma vittnen. Dock har Europadomstolens praxis tillåtit anonyma vittnen i vissa fall tex. när det existerar en hotbild samt får en fällande dom inte endast få eller till väsentlig del grundas på uppgifter från anonyma vittnen. Vad har för åsikt om Europadomstolens avgöranden?
7. Vi har i Sverige nyligen infört kvalificerad skyddsidentitet för en tjänsteman, Generalsekreteraren i Sveriges advokatsamfund Anne Ramberg kritiserar starkt denna lagen och anser att den strider mot rätts säkerheten, vad tycker du om denna lag?
8. Argumenten mot ett införande av anonyma vittnen har varit att det inte råder kontradiktion mellan parterna samt att det strider mot rätts säkerheten, vad anser du om detta?

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis- En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, Tredje upplagan, Norstedts juridik, Stockholm 2007.

Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert, *Rättegång IV fjärde häftet*, Sjätte upplagan, Norstedts juridik, Stockholm 2005.

Fitger, Peter, *Rättegångsbalken 2, Del 3*, Norstedt juridik.

Fredrikson, Steinar, *Innføring i straffeprocess*, första upplagan, Gyldendal Norsk forlag AS 2006.

Nowak, Karol, *Oskyldighetspresumtionen*, första upplagan, Norstedts Juridik, Stockholm 2003.

Ramberg, Anne, m.fl., *”Rättsäkerheten i brottmål- ifrågasatt av Justitiekanslern*, Lunds Domarakademi, Lund 2007.

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Norstedts juridik, Vällingby 2007.

Steen Sundberg, Christina, *Anonyma vittnen. Kostovski och Doorson i och referat och perspektiv*, preliminär upplaga, Stockholm 1996.

Artiklar

Ahlstrand, Thomas, *Till frågan om fri bevisprövning och bevisförbud*, Svensk Juristtidning, 2002, s. 545.

Haber Anita, Korsell Lars, *EU projekt: Att mäta organiserad brottslighet*, Apropå 2/2004.

Heuman, Lars, *Absolut eller relativ vittnesplikt*, Juridisk tidskrift 1994/95, s. 153.

Apropå 4/2007, *Frågan: ska Sverige införa anonyma vittnen och straffrätt?*

Ramberg, Anne, Apropå, 4/2007, *Nej till anonyma vittnen*.

Wallqvist, Anette, *Utblick Norge: Vittnen kan få vara anonyma vid grova brott*, Apropå 4/2007.

Lagtext

Lag om besöksförbud (1988:688).

Brottsbalken (1962:700).

Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Lagen (1991:483) om fingerade personuppgifter.

Folkbokföringslagen (1991:481).

Rättegångsbalken (1942:740).

Lag (2006:939) om kvalificerad skyddsidentitet.

Lagen (1981:1064) om säkerhetskontroll vid domstolsförhandling.

Sekretesslagen, (1980:100).

Offentligt tryck

Prop. 1993/94:143, Brottsoffren i blickpunkten.

Prop. 1999/2000:26, Videokonferens och telefon i allmän förvaltningsdomstol, m.m.

Prop.2004/05:131, En modernare rättegång - reformering av processen i allmän domstol.

Prop. 2005/06:149, Kvalificerad skyddsidentitet.

Motion 2008/09: Ju363, *Sekretessbelagd identitet vid vittnesmål i domstol.*

SOU 1990:92, Våld och brottsoffer.

SOU 1998:40, Brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras?

Rapport

Rikskriminalpolisen, Kriminalpolisenheten, Underrättelsektionen, Rapport 2009:1, *Problembild 2011.*

Otillåten påverkan mot åklagare och domare, Brå rapport 2009:13.

Källor från EU

Europarådets rekommendation No. R (97) 13 om hot mot vittnen och den tilltalades rätt till försvar.

Kommissionens arbetsdokument 13. 11. 2007, 693 slutlig, *Om genomförbarheten av EU-lagstiftning på området för skydd av vittnen och personer som samarbetar med rättsväsendet.*

Juridiska uppsatser

Medina, Nathalie, *Anonyma vittnen - Fördelar och nackdelar*, Lund, 2008.

Intervjuer

Intervju med brottmålsadvokat Sten-Åke Larsson, 090323.

Intervju med domare Karoline Fridolf, 090416.

Internet

<http://www.aftonbladet.se/svenskahjaltar/article3282877.ab>, Publicerad 2008-09-09, "Känner man sig orolig så ska man berätta det".

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/hot-mot-vittnen-allt-vanligare-1.630799>, *Hot mot vittnen allt vanligare*, publicerad 2005-06-19.

<http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?a=423066>, *Hot mot vittnen femdubblade*, publicerad 2008-05-26.

<http://www.gp.se/gp/jsp/Crosslink.jsp?d=113&a=449218&ref=puff>. Publicerad 2008-10-03, *Hotade vittnen problem för rättvisan*.

<http://www.kristdemokraterna.se/ingemarvanerlov/Invalid%20name/anonymavittnenaftonbladet.aspx>, *Tillåt anonyma vittnen*, publicerad 2007-11-27.

<http://www.regeringen.se/sb/d/108/a/61145> .

<http://www.skatteverket.se/folkbokforing/ovrigt/infoskydd.4.18e1b10334ebe8bc80001711.html>.

14 Rättsfallförteckning

Dom från Högsta domstolen

NJA 1998 s.204.

Dom från hovrätten

RH 2001:71.

Avgöranden från Europadomstolen

Kostovski mot Nederländerna (Dom 20.11.1989).

Doorson mot Nederländerna (Dom 26.3.1996).

Van Mechelen m.fl. mot Nederländerna (Dom 23.4.1997).